

Δρ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Βελεστίνο

Η γενέτειρα του Ρήγα

Συνοπτική ιστορική αναδρομή

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 2024

Βελεστίνο

Η γενέτειρα του Ρήγα

Συνοπτική ιστορική αναδρομή

Βελεστίνο: Η γενέτειρα του Ρήγα
Συνοπτική ιστορική αναδρομή

ISBN: 978-960-6733-33-8

Δρ. Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος
Ιστορικός της Ιατρικής
Πρόεδρος Επιστημονικής Εταιρείας
Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα
www.karaberopoulos.gr

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

Μιλτιάδου 3, 14562 Κηφισιά
Τηλ. 2108011066, 6944304968
www.rhigassociety.gr

Ηλεκτρονική διεύθυνση: karamber@otenet.gr

Δρ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Βελεστίνο
Η γενέτειρα του Ρήγα
Συνοπτική ιστορική αναδρομή

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΑΘΗΝΑ 2024

Αεροφωτογραφία του Βελεστίνου, όπου σημειώνεται και η πιθανή θέση του Αρχαίου Θεάτρου Φερών, για το οποίο υπάρχει μια κινητικότητα στην ανάδειξή του, που ευελπιστούμε με την συμπαράσταση του κόσμου και του Δήμου Ρήγα Φεραίου να έρθει στο φως.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός Δημάρχου κ. Δημητρίου Νασίκα	9
Προλογικά.....	11
Βελεστίνο: Η γενέτειρα του Ρήγα Βελεστινλή	15
Το Βελεστίνο κατά την Οθωμανική κυριαρχία	23
Ρήγας Βελεστινλής.....	37
Βουλή Θεσσαλομαγνησίας 1821	53
Το Βελεστίνο μετά την απελευθέρωση του 1881	59
Το Βελεστίνο κατά τον 20ο αιώνα.....	73
Το Βελεστίνο σήμερα	99

Αναμνηστική φωτογραφία από την εκδήλωση στο Βελεστίνο, 6 Νοεμβρίου 2021, στον ιερό ναό των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κατά την οποία ο δήμαρχος κ. Δημήτριος Νασίκας προσφέρει την τιμητική πλακέτα στον Δρ Δημήτριο Καραμπερόπουλο, πρόεδρο της Επιστημονικής Επιχείρας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα για το συνολικό έργο μιας τριακονταετίας στην ανάδειξη του Ρήγα Βελεστινλή με την αυθεντική για πρώτη φορά έκδοση της περίφημης *Χάρτας*, των υπόλοιπων έργων του, την διοργάνωση κάθε πέντε χρόνια των διεθνών Συνεδρίων από το 1986 «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», την επιμέλεια των Πρακτικών τους και την συγγραφή πολλών ειδικών μελετών.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΔΗΜΑΡΧΟΥ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ

Ο Ρήγας Βελεστινλής κατέχει περίοπτη θέση στο πάνθεον της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας. Είναι ο «πρωτομάρτυρας της ελληνικής εθνεγεροσύας» Διαφωτιστής, οραματιστής, εμπνευστής της Ελευθερίας, της Ισότητας, της Αδελφότητας και του Βαλκανικού πατριωτισμού. Ένας Έλληνας που αγαπούσε ιδιαίτερα τη γενέτειρά του, το Βελεστίνο, την πατρίδα του και το έθνος.

Ο Ρήγας δεν ξέχασε ποτέ τη γενέτειρά του, την συμπεριέλαβε δε στην Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος που δημιούργησε, ένα από τα πιο σημαντικά έργα του. Συγκεκριμένα, στο φύλλο 4 της Χάρτας ο Ρήγας, απεικονίζει τη γενέτειρά του, το Βελεστίνο, μέσα από την «*Επιπεδογραφία της ΦΕΡΑΣ, νυν λεγομένης ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΣ*», τιμώντας και εξυμνώντας με αυτό τον τρόπο τον τόπο που τον ανέθρεψε.

Το Βελεστίνο και συγκεκριμένα η γη των αρχαίων Φερών αποτέλεσε στην αρχαιότητα κομβικό σημείο ανάπτυξης και δημιουργικότητας, διατηρώντας ακόμη τα σημάδια του παρελθόντος με τους αρχαιολογικούς χώρους, τα ευρήματα και τα μνημεία, που αποδεικνύουν το μεγαλείο της περιοχής. Η ιστορία έχει τις ρίζες της, ήδη, από τη νεολιθική εποχή και φτάνει έως και σήμερα με ποικίλα χαρακτηριστικά στοιχεία πρόσφορα για έρευνα και μελέτη.

Για ακόμη μια φορά ο Δρ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος με την εμπειριστατωμένη έρευνα του και το σπουδαίο του έργο ε-

νισχύει τη διάσωση της τοπικής μας ιστορίας, αναδεικνύει με το παρόν πνευματικό του πόνημα σημαντικές ιστορικές πτυχές της περιοχής μας και μας ταξιδεύει στο πέρασμα των χρόνων αποτυπώνοντας και καταγράφοντας ενδιαφέροντα ιστορικά γεγονότα και στοιχεία.

Μέσα από το βιβλίο του, ο συγγραφέας μας οδηγεί σε ένα ταξίδι στον κόσμο του Ρήγα Βελεστινλή, αποκαλύπτοντας την πλούσια ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε ο Μεγάλος Εθνεγέρτης.

Εύχομαι να είναι καλοτάξιδο το παρόν πνευματικό –συγγραφικό έργο, ένα έργο– ανεκτίμητο «εργαλείο» μελέτης και γνώσης, το οποίο θα αποτελέσει σπουδαία παρακαταθήκη για τον Δήμο μας και τις επόμενες γενεές.

Βελεστίνο, 17-04-2024

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ
Δημήτριος ΣΤ. Νασίκας

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Διαβάζοντας το λήμμα «Βελεστίνο» στην ΒΙΚΙΠΕΔΙΑ την Άνοιξη του 2018 διαπιστώθηκε ότι ήταν ελλιπές, γεγονός το οποίο μας ώθησε να συντάξουμε ένα σχετικό κείμενο με τίτλο «Βελεστίνο. Συνοπτική ιστορική αναδρομή», το οποίο στη συνέχεια αναρτήθηκε, δίνοντας στον αναγνώστη αρκετές πληροφορίες για την τοπική ιστορία της γενέτειρας του επαναστάτη και εθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλή.

Το αρχικό αυτό κείμενο για το Βελεστίνο μέχρι την τωρινή έκδοση, το 2024, εμπλουτίζονταν με καινούργια στοιχεία και προστέθηκαν εκατό και πλέον εικόνες. Θεωρούμε ότι με την έκδοση της συνοπτικής αυτής ιστορικής αναδρομής του χώρου του Βελεστίνου, θα έχουν την δυνατότητα οι κάτοικοι και οι μαθητές του να ενημερωθούν για την ιστορία του τόπου τους. Επίσης και οι επισκεπτόμενοι την γενέτειρα τον Ρήγα, για να αποτίσουν την οφειλόμενη ευγνωμοσύνη στον εθνομάρτυρα και πατέρα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, θα έχουν ένα συνοπτικό κείμενο για την ιστορικότητα του Βελεστίνου, χωρίς το φορτίο λεπτομερών και εξειδικευμένων πληροφοριών. Εξάλλου, για όποιον θα ήθελε περισσότερες πληροφορίες για τα ιδιαίτερα ιστορικά θέματα, γίνεται συχνά παραπομπή στους πολυσέλιδους τόμους των Πρακτικών των Διεθνών Συνεδρίων «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», όπου περιέχονται πολλές ιδιαίτερες μελέτες και οι τόμοι είναι επί πλέον αναρτημένοι στην ιστοσελίδα της Επιστημονικής μας Εταιρείας www.rhigassociety.gr προσβάσιμοι σε όλους και ελεύθεροι στην εκτύπωσή τους.

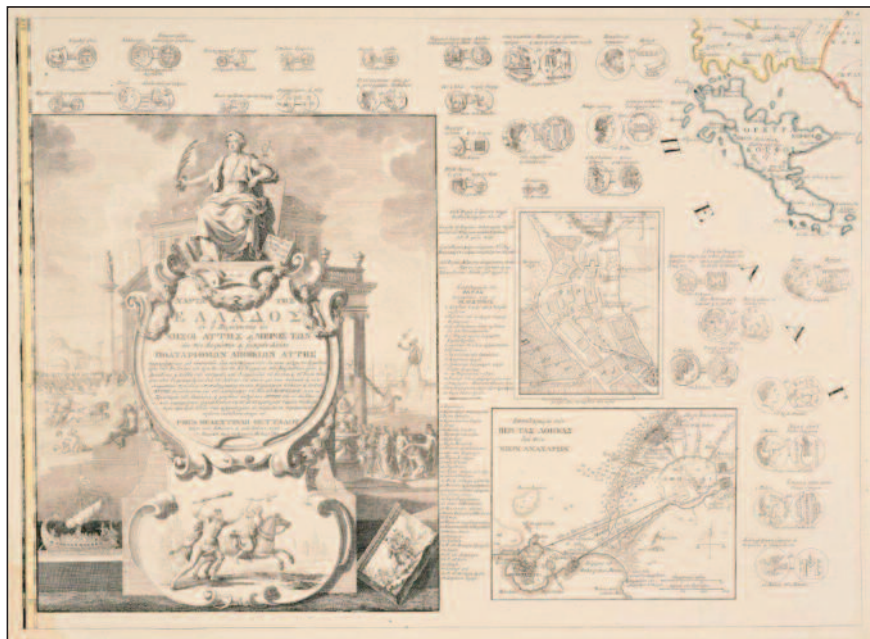
Για την ιστορία του πράγματος, ας αναφερθεί ότι μετά την ίδρυση του δραστήριου Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών, το 1982, και την έκδοση της εφημερίδας «Φωνή του Βελεστίου», (1983-1997) υπήρχε έντονη η αίσθηση της έλλειψης μια ιστορίας της γενέτειράς μας, του Βελεστίου. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκηρυχθεί σχετικός διαγωνισμός με βραβείο του Συλλόγου μας μέσω της Ακαδημίας Αθηνών για την σχετική συγγραφή, με πενιχρά όμως αποτελέσματα. Ωστόσο, ο φίλος αρχαιολόγος Ευάγγελος Κακαβογιάννης, ο οποίος είχε διατελέσει για τέσσερα χρόνια μέχρι το 1980 υπεύθυνος αρχαιολόγος στο Βελεστίνο, με σημαντικές ανασκαφές και δημοσιεύματα για τις αρχαίες Φερές, μας τόνιζε, ότι είναι πολύ νωρίς για την συγγραφή της ιστορίας του Βελεστίου. Θα πρέπει να διοργανωθούν πολλά Διεθνή Συνέδρια για τις τρεις θεματικές ενότητες, «Φεραί» «Βελεστίνο» «Ρήγας», για να συγκεντρωθεί αρκετό ιστορικό υλικό για την συγγραφή της.

Πράγματι αυτό συμβαίνει τώρα με την παρούσα έκδοση. Αξιοποιώντας όλα τα μέχρι τώρα δημοσιεύματα και έρευνες των οκτώ Διεθνών Συνεδρίων μας, συμβάλλουμε στην ευρύτερη ενημέρωση για την ιστορικότητα της νεότερης εποχής της περιοχής μας, του Βελεστίου, ενώ για την αρχαία εποχή, των Φερών, ετοιμάζεται ανάλογη μελέτη από την Δρ αρχαιολόγο Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου.

Τέλος, εκφράζονται ευχαριστίες στον δραστήριο και αποτελεσματικό δήμαρχο κ. Δημήτριο Νασίκα για τον θερμό του χαιρετισμό στην έκδοση της Συνοπτικής ιστορικής αναδρομής της γενέτειρας του Ρήγα Βελεστινλή, του Βελεστίου.

Δρ Δημήτριος Καραμπερόπουλος

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
Η ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ
ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

Το φύλλο 4 της Χάρτας του Ρήγα με τον τίτλο της και την Επιπεδογραφία του Βελεστίνου, δίπλα και πάνω από εκείνη των αρχαίων Αθηνών, τιμώντας έτσι ο Ρήγας την γενέτειρά του και προσφέροντας το σχετικό δίδαγμα σε όλους, ότι θα πρέπει να αναδεικνύουμε την γενέτειρά μας.

Βελεστίνο: Η γενέτειρα του Ρήγα Βελεστινλή Συνοπτική ιστορική αναδρομή

Το Βελεστίνο βρίσκεται στον χώρο, όπου ήταν οι αρχαίες Φερές, σημαντική Θεσσαλική πόλη κατά την αρχαιότητα. Οι αρχαιολογικές έρευνες, ιδιαίτερα από το 1976 και μέχρι σήμερα, έχουν φέρει στο φως σημαντικά ευρήματα, τα οποία έχουν παρουσιαστεί κυρίως στα οκτώ Διεθνή Συνέδρια «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (από το Α΄, το 1986, έως το Η΄, το 2023) και περιέχονται στα Πρακτικά τους με τίτλο *Υπέρεια*.

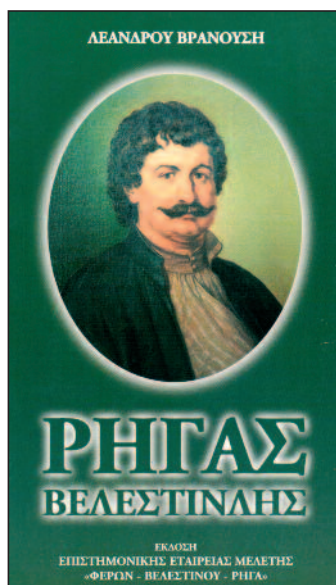
Η Δρ αρχαιολόγος Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου ετοιμάζει παράλληλα ένα ιδιαίτερο κείμενο για τις αρχαίες Φερές, έτσι ώστε να ολοκληρωθεί η αρχική πρόταση για την έκδοση τριών συνοπτικών έγκυρων κειμένων για τις τρεις θεματικές ενότητες: «Φερές», «Βελεστίνο» και «Ρήγας». Μάλιστα,

Τμήμα από τα αρχαία τείχη των Φερών.

Εικόνα από ένα μυκηναϊκό τάφο των Φερών.

Η σελίδα τίτλου της συνοπτικής μελέτης του Λεάνδρου Βρανούση για τον Ρήγα Βελεστινλή.

ο ιστορικός του Ρήγα, ο Λεάνδρος Βρανούσης, αμέσως μετά την ανακοίνωση της σχετικής πρότασής μας στο Β΄ Διεθνές Συνέδριο του 1992, έστειλε το συνοπτικό κείμενό του και το εκδώσαμε το 1998 με τίτλο «Ρήγας Βελεστινλής».

Η τελευταία μνεία περί των Φερών είναι από τον Στέφανο Βυζάντιο (6^{ος} αι. μ.Χ.) στο έργο του *Ἐκ τῶν ἐθνικῶν κατ' ἐπιτομήν*¹, «Φεραί, πόλις Θεσσαλίας “οἱ τε Φεράς ἐνέμοντο παρὰ Βοιβηίδα λίμνην”, ἀπὸ Φέρητος τοῦ Κρηθέως ἢ Φεράς τῆς Αἰόλου θυγατρὸς, ὁ πολίτης Φεραίος καὶ Φεραία, εἰσὶ καὶ ἄλλαι Φεραὶ ἀρχαῖαι τῶν νῦν Φερῶν ἀπέχουσαι στάδια ὀκτώ».

Ακολουθούν «οι σκοτεινοί αιώνες» 7ος και 8ος με τους σεισμούς, τους λοιμούς και τις βαρβαρικές επιδρομές, που είχαν ως επακόλουθο την συνεχή ερήμωση της περιοχής.

Το τοπωνύμιο «Βελεστίνο»

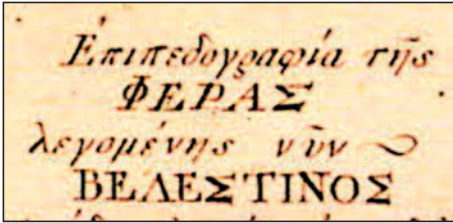
Σχετικά με την προέλευση του τοπωνυμίου «Βελεστίνο» στον χώρο όπου ήταν οι αρχαίες Φερές και για τελευταία φορά μνημονεύεται τον 6^ο αι. μ.Χ. από τον Στέφανο τον Βυζαντινό, διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις. Υποστηρίχθηκε η σλαβική προέλευση του τοπωνυμίου, όπως επίσης ότι από το Φερές μάλλον προέρχεται, «Φερές-Βελέ-Βελεστίνο», χωρίς να γίνεται αναφορά τότε έγινε αυτή η αλλαγή².

Ωστόσο, στο πρόσφατο Η΄ Διεθνές Συνέδριο «Φερές-Βελεστίνο-Ρήγας», που διοργανώθηκε με επιτυχία στο Βελεστίνο τον Μάιο του 2023, υποστηρίχθηκε από την Δρ αρχαιολόγο Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου μια καινούργια άποψη, που μάλλον εγγίζει την πραγματικότητα.

Η νέα πρόταση έχει σχέση με την αξιοποίηση της πληροφορίας του Σουηδού περιηγητή J.J. Björnståhl το 1776 για εγκατάσταση των Βενετών στον Αλμυρό και τον Βόλο, οι οποίοι είχαν ήδη λάβει ειδικά εμπορικά προνόμια από τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες. Φαίνεται ότι στην ερημωμένη περιοχή από τις πολλές βαρβαρικές επιδρομές και τον φοβερό λοιμό του 746-747 μ.Χ., όπου ήταν παλιότερα οι Φερές, κάποιος Βενετός από τις γειτονικές βενετικές παροικίες του Αλμυρού ή του Βόλου με το όνομα «Βελεστίνο», (όνομα που υπάρχει μέχρι σήμερα στην Ιταλία) θα εγκαταστάθηκε στην έρημη περιοχή και θα την ανέπτυξε λόγω των πολλών νερών από την Υπέρεια Κρήνη και την εύφορη γη της και έκτοτε θα έλαβε η περιοχή αυτή το όνομά του.

«Βελεστίνος» ή «Βελεστίνο»

Με το ουσιαστικό «ο Βελεστίνος» παρουσιάζεται στις πρώτες αναφορές, ενώ από τα μέσα ιδιαίτερα του εικοστού αιώνα με το ουδέτερο «το Βελεστίνο». Συγκεκριμένα, οι Δημητριάδης στη *Γεωγραφία νεωτερικὴ* το 1791 καθώς και ο Ρήγας στην *Χάρτα* του και στα άλλα έργα του, *Νέος Ανάχαρσις*, *Ηθικός*

«Βελεστίνος» ο Ρήγας αναγράφει στην *Χάρτα* του.

Τρίπους αναγράφουν «Βελεστίνο». Επίσης, οι μετέπειτα συγγραφείς το όνομα «Βελεστίνος» μνημονεύουν, όπως ενδεικτικά σημειώνουμε: Ο Άνθιμος Γαζής σε υποσημείωση στην επανέκδοση της *Γεωγραφίας* του

Μελετίου, 1807, παρατηρεί ότι «Αι Φεραὶ λέγονται τώρα Βελεστίνο», ο Αργύρης Φιλίππιδης, *Γεωγραφία μερικὴ*, 1815, ο Ιωάννης Οικονόμος Λογιώτατος, *Ιστορικὴ τοπογραφία τῆς τωρινῆς Θεσσαλίας*, 1817, ο Ιωάννης Λεονάρδος, *Νεωτάτη τῆς Θεσσαλίας χωρογραφία*, 1836, ο Α. Μηλιαράκης, «Περὶ τῆς πόλεως Βελεστίνου (αρχαίων Φερών)», *Εστία*, 1877, ο Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης, *Προμηθεύς*, Βόλου, Φεβρουάριος 1891, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Θεσσαλικές εικόνες. Ἡ πατρίς του Ρήγα», *Εστία*, 1892, ο Σπυρίδων Π. Λάμπρος, «Ἡ πατρίς του Ρήγα», *Νέος Ἑλληνομνήμων*, 1921, και «Βελεστίνος» αναγράφεται στον Σιδηροδρομικὸ Σταθμὸ το 1938. Ωστόσο, ἀπὸ τα μέσα του περασμένου αἰώνα χρησιμοποιεῖται ὡς ουδέτερο «το Βελεστίνο», που ἔχει πλέον καθιερωθεῖ και σήμερα αὐτὸ μνημονεύεται. Ἴσως ἡ μετάπτωση σε ουδέτερο να ἔγινε λόγω του ὅτι στον προφορικὸ λόγο ἀκούγεται καλλίτερα χωρὶς το «ν», «πάω στο Βελεστίνο» ἀντὶ «πάω στον Βελεστίνο», ὡπως «πάω στο Βόλο», ἀλλὰ «ο Βόλος» δεν ἔχει εὐήχο το ουδέτερό του «το Βόλο», ὡπως εἶναι εὐήχο το ουδέτερο «το Βελεστίνο».

Οι πρώτες μαρτυρίες περί Βελεστίνου

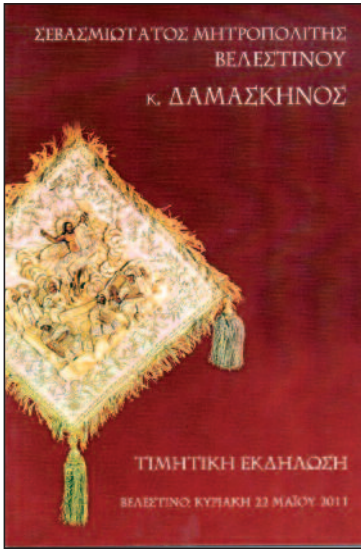
Η πρώτη επίσημη γραπτή μαρτυρία για το Βελεστίνo είναι στο Χρυσόβουλο του Αλεξίου Γ΄ Αγγέλου του 1198. Επί πλέον, καταγράφεται μετά το 1204 κατά την Φραγκοκρατία, όταν η περιοχή Βελεστίνου προσφέρεται στον γερμανικής καταγωγής ονομαστό ιππότη Βαρόνο Βερτόλδο του Κατσενελεμπόγκεν, που είναι γνωστός στα έγγραφα του ΙΓ΄ αιώνα, ως Βαρόνος του Βελεστίνου³. Επίσης, το 1212 φέρει τον τίτλο ως επίσκοπος Γαρδικίου και Βελεστίνου ο επίσκοπος της Καθολικής Εκκλησίας Βαρθολομαίος, του οποίου υπάρχει η σχετική σφραγίδα του⁴.

Σφραγίδα του καθολικού επισκόπου Γαρδικίου και Βελεστίνου Βαρθολομαίου του 1212 μ. Χ. «SIGILL(um) BARTHOLOMEI DEI GRA(tia) CIRDICENSIS EPI(scopus) ET VALESTINEN PAX VOBIS», που μεταφράζεται: «ΣΙΓΙΛΛΙΟ (:ΣΦΡΑΓΙΔΑ) ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ, ΧΑΡΙΤΙ ΘΕΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΑΡΔΙΚΙΩΤΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ, ΕΙΡΗΝΗ ΥΜΙΝ».

Σε σιγγίλιο του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αρσενίου, 15 Οκτωβρίου 1256, αναφέρεται η Επισκοπή Βελεστίνου και ο επίσκοπός της, Μιχαήλ⁵. Η Επισκοπή Βελεστίνου διατηρήθηκε μέχρι πριν το 1280, που τότε συγχωνεύτηκε με την Επισκοπή Δημητριάδος. Η Εκκλησία της Ελλάδος το 2003 επί Αρχιεπισκόπου Χριστοδούλου, μετά την πρόταση του Μητροπολίτη Δημητριάδος κ. Ιγνατίου και με τα σχετικά ιστορικά

Η σελίδα τίτλου της τιμητικής εκδήλωσης για τον Σεβασμώτατο Μητροπολίτη Βελεστίνου κ. Δαμασκηνό.

τρα, καλλιεργήσιμες εκτάσεις και βοσκοτόπια. Επίσης, σώζονται πωλητήρια έγγραφα αμπελιών των ετών 1271-1272 με τα ονόματα των Βελεστινιωτών πωλητών (Μιχαήλ Μαρτίνος, Νικόλαος Βάρδας, Κωνσταντίνος Κατζιδώνης, Ιωάννης Κατζιδώνης) και γίνεται αναφορά στα «μυλοτόπια», τους νερόμυλους του Βελεστίνου⁷.

στοιχεία, που προσκομίσαμε, έδωσε τον τίτλο της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης «Επισκοπής Βελεστίνου» στον τότε αρχιμανδρίτη της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος κ. Δαμασκηνό Καζανάκη ως «Επίσκοπος Βελεστίνου» και στη συνέχεια έλαβε τον τίτλο του «Μητροπολίτη Βελεστίνου»⁶.

Έχουν διασωθεί ορισμένα έγγραφα του 13^{ου} αιώνα σχετικά με το Βελεστίνο, όπως το χρυσόβουλο του Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου του 1259, όπου δηλώνεται ότι στο Βελεστίνο υπήρχε μια προσωπική ιδιοκτησία του αυτοκράτορα με αμπέλια, οικίες, οπωροφόρα δέν-

ΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Μέρος από την πανοραματική απεικόνιση του Βελεστίνου από τον Pomardi το 1806, όπου διακρίνονται οι τρεις μναρέδες καθώς και το ιδιαίτερο κτήριο, το οποίο αργότερα μετά την απελευθέρωση του 1881 πήρε το όνομα «Ρολοϊ».

Το Βελεστίνο κατά την Οθωμανική κυριαρχία

Το Βελεστίνο, όπως και γενικότερα η Θεσσαλία, κατακτήθηκε το 1423 από τον Τουρχάν Βέη, στρατηγό του Σουλτάνου Μουράτ Β' και έτσι άρχισε η τεσσεράμισι αιώνων σκλαβιά. Οι κατακτητές Οθωμανοί εγκαταστάθηκαν στο εύφορο μέρος του νοτιοανατολικού Βελεστίνου, όπου βρίσκονται τα ποτιστικά χωράφια, οι «μπαξέδες». Εκεί κοντά ήταν και το νεκροταφείο τους, το αναφερόμενο από τον Ρήγα «Τούρκικα μνήματα», που μέχρι και σήμερα παραμένει το τοπωνύμιο «Μνήματα»⁸. Εκεί έχει βρεθεί σχετική μουσουλμανική ταφική πλάκα που εκτίθεται στο Μουσείο του Βόλου.

Οι Χριστιανοί κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στα υψώματα του βορειοδυτικού μέρους του Βελεστίνου, στο επονομαζόμενο Βαρούσι, εκτεινόμενο από την περιοχή του Αγίου Χαραλάμπους μέχρι τις υπώρειες του λόφου Μαλούκα, αποκαλούμενου από τον Ρήγα «μέρος του Χαλκοδωνίου όρους». Η χριστιανική συνοικία είχε ιδιαίτερο νεκροταφείο, το χρησιμοποιούμενο μέχρι και σήμερα από τους κατοίκους του Βελεστίνου. Και τα δύο νεκροταφεία, το χριστιανικό και το τούρκικο, μνημονεύονται από τον Ρήγα στο τοπογραφικό διάγραμμα του Βελεστίνου, που το είχε συνθέσει το 1797 και το έθεσε δίπλα στον τίτλο της *Χάρτας*, (φύλλο 4) και πάνω από το τοπογραφικό διάγραμμα των Αθηνών, τιμώντας έτσι την γενέτειρά του.

Οθωμανική ταφική πλάκα από τα «Τούρκικα μνήματα» του Βελεστίνου.

Τμήμα χάρτη όπου αναγράφεται η τούρκικη ονομασία του Βελεστίνου ως «Jenizar».

Το Βελεστίνo αποκαλούνταν από τους Οθωμανούς «Jenihisar» ή «Jenizar», όπως αποτυπώνεται και καταγράφεται σε σχετικούς χάρτες και ο Μελέτιος «Γιενίτζαρι» το μνημονεύει το 1728, όπως και ο Ιωάννης Λεονάρδος το 1836⁹.

Η συμπεριφορά των Οθωμανών έναντι των χριστιανών του Βελεστίνου χαρακτηρίζεται πολύ σκληρή από τον Ρήγα Βελεστινλή, ο οποίος στο *Φυσικής απάνθισμα*¹⁰, σημειώνει ότι οι Τούρκοι υποχρέωναν του χριστιανούς να ξεθάβουν τους νεκρούς τους και να τους καίνε με το αιτιολογικό ότι στο νεκροταφείο τους εμφανίζονται βρυκολάκοι και δεν αφήνουν τα σύννεφα να βρέξουν: «*Εις την επαρχίαν Δημητριάδος πόλιν Βελεστίνον, φαίνονται συχνά τοιαύται φλόγαι εκεί οπού θάπουν τους νεκρούς, η αμάθεια βιάζει τους κριτάς να διορίσουν ανθρώπους, να ευγάλουν τα νεωστή θαμμένα σώματα, και να τα καύσουν, λέγοντες πως είναι βρυκολάκοι, και δεν αφήνουν τα σύννεφα να βρέξουν, και άλλαι παρόμοιαι μωρολογίαι*». Και ο Ρήγας συμπλήρωνε σχετικά με την αντίδραση των χριστιανών συμπατριωτών του τονίζοντας ότι «*Οι χριστιανοί όμως απέφυγαν το κάψιμο των συγγενών τους, εφευρόντες μίαν μέθοδον εις το να αναλύουν εύκολα τους νεκρούς των. Τους*

πλένουν προ της ταφής με νερόν ασβέστου ασβέστης, άλλοι δε τους χύνουν εις το στόμα, και εις σαράντα ημέρας αναλύουν»·

Στην σημείωση αυτή ο Ρήγας μας πληροφορεί ότι η γενέτειρά του είχε «κριτή»¹¹ (=δικαστή), και ότι οι χριστιανοί κατοικούσαν κοντά στο νεκροταφείο, στο Βαρούσι, και αντιδρούσαν στο κάψιμο των νεκρών τους, γι' αυτό βρήκαν τη μέθοδο να τους περιχύνουν «νερόν ασβέστου ασβέστης», δηλ. νερό σβησμένης ασβέστου, με σκοπό να «αναλύσουν» δηλ. να διαλύσουν τα σώματα των νεκρών. Έμμεσα μας δείχνει την τακτική των συμπατριωτών του χριστιανών κατοίκων του Βελεστίνου να βρίσκουν τρόπους να παραμένουν στερεοί στην πίστη τους και να μην υποκύπτουν στις παρεμβάσεις της τουρκικής εξουσίας.

Παρόμοια, ο Ρήγας στον *Νέο Ανάχαρσι*¹² διεκτραγωδεί την τραγική κατάσταση των χριστιανών συμπατριωτών του από τους Τούρκους: «Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών, οπού γίνονται την σήμεραν εδώ ήθελον ερημώσει εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικά χάριτες της δεν ήθελον τους αναγκάζει να υπομένουν όλα, δια ν' αφήσωσι κán τα κόκκα-

Ο τρίτος μναρές του Βελεστίνου στον Ταμπάχανα.

λά των εκεί όπου ετάφησαν κι οι προπάτορές των». Είναι συγκινητική αυτή η παρατήρηση του Ρήγα για την αφοσίωση των συμπατριωτών του στους νεκρούς γονείς τους, που τους δίνει την δύναμη να υπομένουν την σκλαβιά και να παραμένουν στον τόπο τους. Εντύπωση πάντως προκαλεί το γεγονός ότι ο Ρήγας χαρακτηρίζει τη γενέτειρά του, που τότε ήταν ένα χωριό, ως «πόλιν». Βέβαια, έρχεται σε αρμονία με τον ύμνο που πλέκει στη γενέτειρά του με το τοπογραφικό διάγραμμα της, το οποίο έθεσε δίπλα στον τίτλο της *Χάρτας* του και πάνω από την Επιπεδογραφία των Αθηνών.

Επίσης, στην *Επαναστατική Προκήρυξη*¹³ ο Ρήγας τονίζει ότι οι σκλαβωμένοι «στενάζουν υπό την δυσφορωτάτην τυραννίαν του Οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού», με αποτέλεσμα «κανένας, οποιασδήποτε τάξεως και θρησκείας, δεν είναι σύγουρος μήτε δια την ζωήν του, μήτε δια την τιμήν του, μήτε δια τα υποστατικά του» και ότι «ο πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει κάθε στιγμήν να γίνη ελεεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας ή των αγρίων τοποτηρητών και αναξίων μεγιστάνων του Τυράννου».

Την σκληρή αυτή συμπεριφορά των Οθωμανών του Βελεστίνου φαίνεται ότι συχνά ο Ρήγας θα την ανέφερε στις συζητήσεις του, όπως συμπεραίνεται από τα όσα γράφει ο σύντροφός του, Χριστόφορος Περραιβός¹⁴: «*Οσάκις συνέπιπτε λόγος περί τυραννίας των εν Θεσσαλία Οθωμανών, ο Ρήγας απέδιδε τα πρωτεία της βαρβαρότητος και αγριότητος εις τους κατοίκους της πατρίδος του Βελεστίνου, προσέλεγε δε αστεϊζόμενος “τα γουρούνια του Βελεστίνου έχουν σουρλάν (προβοσκίδα) χονδρότερον, και δόντια σουβλερώτερα”*».

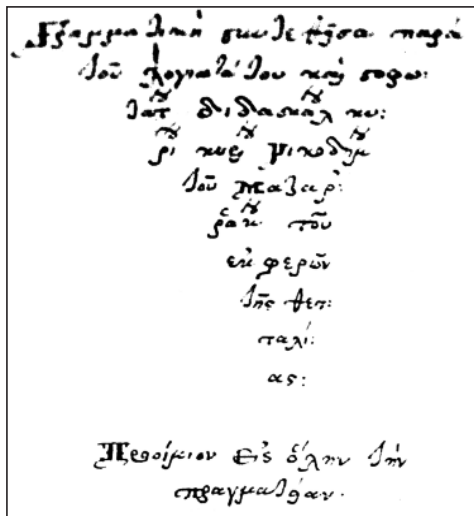
Η μαρτυρία του Ρήγα για την σκληρή συμπεριφορά των Τούρκων της γενέτειράς του επιβεβαιώνεται και από τον περιηγητή William Leake¹⁵, ο οποίος είχε περάσει το 1809 από το Βελεστίνο. Χαρακτηριστικά σημειώνει, «*Οι Έλληνες του Βαρουσιού προτιμούν το νερό των πηγαδιών τους ως πόσιμο και δεν κάνουν χρήση του νερού της Υπέρειας ούτε για άλλους*

σκοπούς, καθώς η ανάβαση στο ύψωμα με γεμάτα τα δοχεία είναι κοπιαστική και οι γυναίκες φοβούνται μη προσβληθούν από τους Τούρκους»¹⁶.

Το 1779 πέρασε από το Βελεστίνο και ο Σουηδός καθηγητής περιηγητής J.J. Björnståhl¹⁷, ο οποίος σημείωνε ότι «οι άνθρωποι του χωριού μου είπαν, ότι στα παλαιότερα χρόνια οι Βενετοί είχαν υφαντουργείο και ότι το μέρος ονομαζότανε Κουτσούκ Βενετία, ή Μικρή Βενετία. Φαίνεται πως οι Βενετοί έμειναν εδώ την εποχή που εξουσίαζαν το Βόλο». Και μάλλον τότε η ερημωμένη περιοχή από τις βαρβαρικές επιδρομές και τους λοιμούς, όπου παλιότερα υπήρχαν οι Φερές, θα αναπτύχθηκε από τον Βενετό ονόματι «Βελεστίνος» και έλαβε έκτοτε η περιοχή αυτή το όνομά του, σύμφωνα με την πρόταση της αρχαιολόγου Αργ. Ιντζεσίλογλου.

Από τον Βελεστίνο κατάρχονταν ο λόγιος διδάσκαλος Νικόδημος Μαζαράκης Φεραίος¹⁸, (1630-1682), ο οποίος δίδαξε στην Αθήνα, στο Καρπενήσι, στην Άρτα, στα Ιωάννινα και είχε γράψει και μια Γραμματική, της οποίας χειρόγραφο βρίσκονται στη Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και της Ρουμανίας και την οποία ευελπιστούμε να εκδώσουμε από το σχετικό αντίγραφό της, που έχουμε στο αρχείο μας. Μάλιστα, από επιστολές του μαθαίνουμε ότι έναν αιώνα πριν από τον Ρήγα Βελεστινλή, το 1675, στο Βελεστίνο λειτουργούσε σχολείο.

Πανοραματική απεικόνιση του μεγαλύτερου μέρους του Βε-

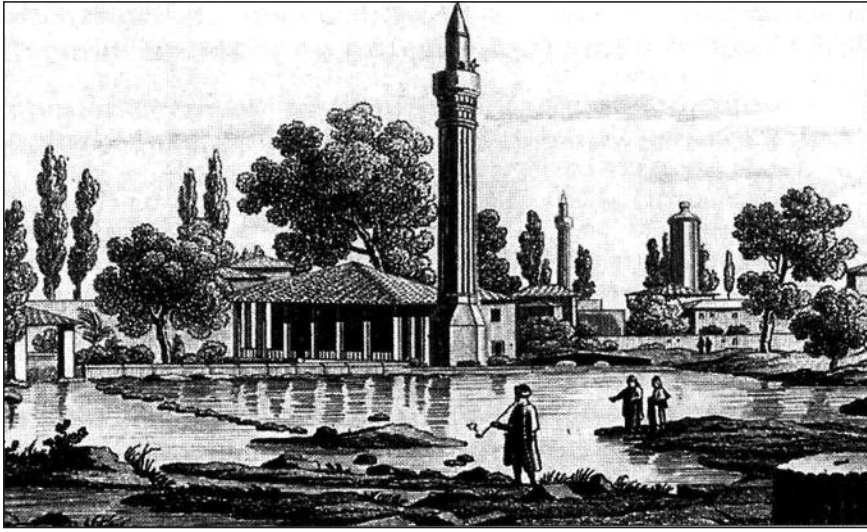
Ο τίτλος του χειρόγραφου της Γραμματικής του Νικόδημου Μαζαράκη του εκ Φερών της Θεσσαλίας.

Πανοραματική απεικόνιση του Βελεστίνου το 1806 από τον Simone Pomardi.

λεστίνου έγινε το 1806 από τον Ιταλό ζωγράφο και περιηγητή Simone Pomardi¹⁹, (1760-1830). Διακρίνονται εκτός των άλλων οι τρεις μναρέδες, εκ των οποίων οι δύο γκρεμίστηκαν μετά την απελευθέρωση του 1881, ενώ ο ευρισκόμενος στην Υπέρεια Κρήνη παρέμεινε μέχρι το 1926. Επί πλέον, ο Pomardi απεικόνισε σε ασπρόμαυρη χαλκογραφία και την Υπέρεια Κρήνη (Κεφαλόβρυσο), όπως και ο έτερος συν-περιηγητής Edward Dodwell σε έγχρωμη χαλκογραφία²⁰, όπου διακρίνεται και ένας αρχαίος σπόνδυλος κολώνας, που διατηρείται μέχρι σήμερα. Και στις δύο χαλκογραφίες, εκτός από τους μναρέδες, απεικονίζεται και ένα κτίσμα, το οποίο μετά την απελευθέρωση του Βελεστίνου, το 1881, μετατράπηκε στο «Ρολόι». Αυτό καταστράφηκε στο σεισμό του 1957 και ανεγέρθηκε πριν από λίγα χρόνια στη θέση του παρόμοιο κτίσμα, λίγο όμως μικρότερο.

Σημειώνουμε ότι το Βελεστίνο καταστράφηκε για πρώτη φορά το 1785 από τις επιδρομές των Τουρκαλβανών, (η δεύτερη φορά ήταν το 1821, η τρίτη στον πόλεμο του 1897, η τέταρτη το 1943 από τους Γερμανούς κατακτητές και η πέμπτη από τον σεισμό στις 8 Μαρτίου του 1957). Μετά τα Ορλωφικά (1770) οι Τουρκαλβανοί είχαν εκδιωχθεί από την Πελοπόννησο και στη συνέχεια ρήμαζαν τις περιοχές της Στερεάς Ελλάδος και της Θεσσαλίας²¹. Χαρακτηριστικά ο περιηγητής Leake, που πέρασε αργότερα από το Βελεστίνο, το 1809, σημείωνε ότι η περιοχή της χριστιανικής συνοικίας, γύρω από το χώρο «Σπίτι του Ρήγα», έχει μετατραπεί σε σιτοχώραφα, «*Το Βαρούσι, το ελληνικό τμήμα, το οποίον κάποτε είχε τόσες οικογένειες όσες σήμε-*

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο το 1806 από τον Pomardi.

Η έγχρωμη χαλκογραφία της Υπέρειας Κρήνης του Dodwell το 1806.

ρα έχει το τουρκικό τμήμα, αποτελείται τώρα στο μεγαλύτερο μέρος του από ερείπια ή ακατοίκητα σπίτια και ένα κομμάτι του έχει μετατραπεί σε περιβόλια ή σιτοχώραφα». Ακόμη γράφει ότι κάθε Παρασκευή γίνεται παζάρι στο Βελεστίνο και έρχονται

οι κάτοικοι και από τα γύρω χωριά.

Βελεστινιώτης έχει βρεθεί στη Βενετία, όπως δείχνουν τα ληξιαρχικά βιβλία (πράξεις γάμων) της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας, για τον εκ Βελεστίου «Παναγιώτη του Νίκου» (ημερομηνία μνείας 16 Ιουνίου 1672, παλαιό ημερολόγιο)²².

Εικόνα του αγίου Γεδεών, έργο του Βελεστινιώτη ζωγράφου-αγιογράφου Βασιλείου Καζάκου.

Επίσης, ένας δάσκαλος στο Βουκουρέστι, «Ο ελλογιμώτατος Λουκάς Νικολάου Βελεστινλής» συγκαταλέγεται στους συνδρομητές του βιβλίου του Κωνσταντίνου Κούμα²³, που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1807.

Στο Βελεστίνο έζησε κατά την μικρή του ηλικία ο καταγόμενος από το γειτονικό χωριό Κάπουρνα άγιος Γεδεών, ο οποίος όταν προσλήφθηκε στο σπίτι ενός μωαμεθανού προύχοντα απαρνήθηκε την πίστη του. Συνειδητοποιώντας, όμως, την πράξη του, έφυγε και ύστερα από πολλές ταλαιπωρίες και περιπλανήσεις φθάνοντας μέχρι τις Μαργαρίτες της Κρήτης, τελικά μόνασε στη Μονή Καρακάλλου του Αγίου Όρους. Αργότερα επέστρεψε και δίνοντας μαρτυρία για την χριστιανική του πίστη στους μωαμεθανούς πρώτα του Βελεστίου και στη συνέχεια του Τυρνάβου, τελικά αποκεφαλίστηκε στις 30 Δεκεμβρίου του 1818. Στη Χλόη του Βελεστίου, στο μέρος όπου είχε διαμείνει, έχει ανεγερθεί από κατοίκους της εξωκλήσι προς τιμήν του αγίου Γεδεών και το όνομά του φέρει ο Ορθόδοξος Χριστιανικός Σύλλογος Βελεστίου «Άγιος Γεδεών».

Με το Βελεστίνο είχε επικοινωνία ως πνευματικός πατέρας και εξομολόγος, ο εκ Λεονταρίου Αρκαδίας καταγόμενος Όσιος

Το εξωκλήσι του Αγίου Γεδεών στην Χλόη Βελεστίνου.

Γεράσιμος ο Νέος (+1740) ο οποίος ασκήτευε στην Μονή της Αγίας Τριάδος Σουβριάς, ευρισκομένη μεταξύ Πηλίου και Μαυροβουνίου. Σύμφωνα με το Συναξάρι, ο Άγιος επισκεπτόταν το Βελεστίνο, όπου είχε και ένα μικρό κελί, ονομαζόμενο του Αγίου Γερασίου, δίπλα στην εκκλησία της χριστιανικής συνοικία, το Βαρούσι, το οποίο υπήρχε μέχρι το 1820, που εκδόθηκε ο βίος του. Μάλιστα, έχει βρεθεί από τους αρχαιολόγους σχετικά θεμέλια δίπλα στα αρχαία τείχη και στην παλιά εκκλησία²⁴.

Τμήμα από τις πήλινες σωλήνες μεταφοράς του νερού από το Κράνοβο στο Βελεστίνο.

Η μικρή καμάρα στο Κράνοβο.

Η μεσαία καμάρα.

Η μεγάλη καμάρα στην περιοχή Κιούγκι.

Από την εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας ανευρίσκονται υπολείμματα από το σύστημα ύδρευσης του Βελεστίνου του 17^ο αιώνα. Συγκεκριμένα, οι πήλινες σωλήνες (κιούγκια), για την μεταφορά του νερού από την περιοχή Κράνοβο, ανευρίσκονται κατά την διαδρομή τους στα ακαλλιέργητα μέρη της περιοχής, καθώς και οι τρεις καμάρες στους χειμάρρους για την υποστήριξη των πήλινων υδροσωλήνων²⁵. Μάλιστα, η περιοχή όπου βρίσκεται η τρίτη και μεγάλη καμάρα έχει λάβει το τοπωνύμιο «Κιούγκι», όπου στην δεκαετία του 1960 οι κάτοικοι πήγαιναν την Καθαρή Δευτέρα. Επί πλέον, κατά την διαμόρφωση του δρόμου, του ευρισκόμενου μεταξύ του Σταδίου και του ανδριάντα του Ρήγα, είχαμε δει να αποκαλύπτονται οι πήλινοι σωλήνες μεταφοράς του νερού, που κατέληγαν στην βρύση, την ευρισκόμενη στον κεντρικό δρόμο, δίπλα στο εστιατόριο «Άλκηστη».

Έχουν μέχρι σήμερα παραμείνει στο Βελεστίνο τα τούρκικα τοπωνύμια «Τσιφλίκι», «Μιτζίτ» (=τέμενος), Κιούγκι (=πήλινος σωλήνας) και «Ταμπάχανας» (=όπου υπήρχαν ταμπάκια, δηλ. βυρσοδεψεία).

Ο «Πίναξ της Κωνσταντινουπόλεως», όπου ο στρατηγός Μακρυγιάννης τονίζει ότι μετά πολλούς αιώνες σκλαβιάς ο Ρήγας σπέρνει τον σπόρο της ελευθερίας, δείχνοντας στους Έλληνες τον τρόπο της απελευθερώσεως τους με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του.

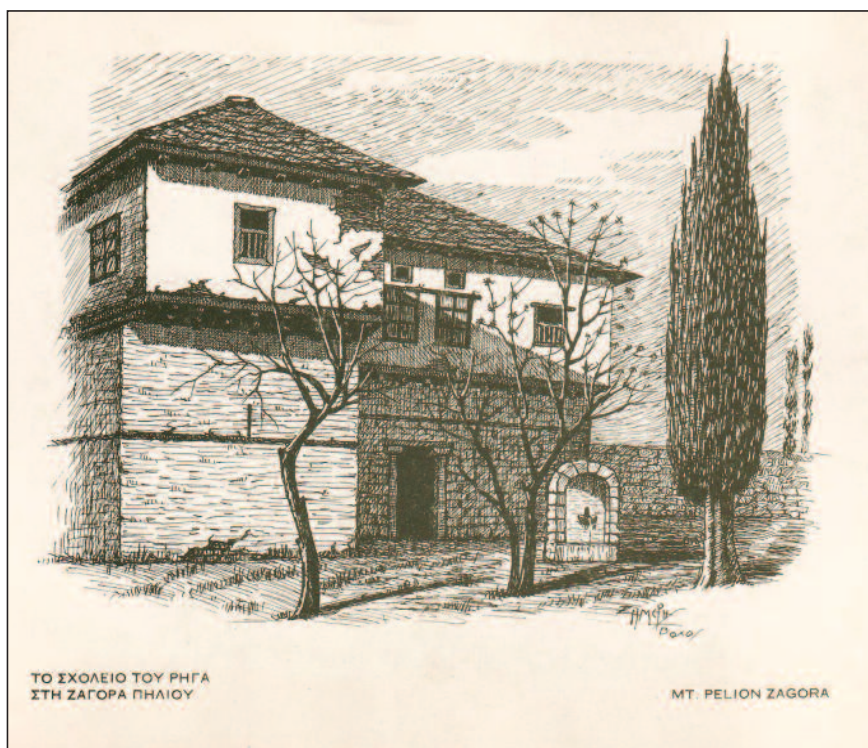
ΡΗΓΑΣ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

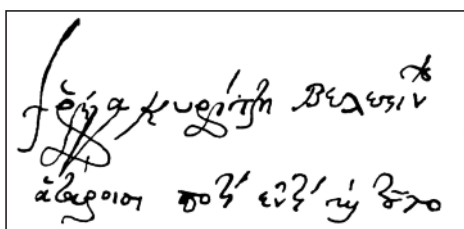
Ο «Ρήγας Βελεστινλής» σε ψηφιδωτό,
έργο του Βελεστινιώτη Ευάγγελου Γ. Ντόντου.

Ρήγας Βελεστινλής

Στο Βελεστίνο γεννήθηκε το 1757 ο επαναστάτης, διαφωτιστής και πατέρας της Ελληνικής Ανεξαρτησίας, ο Ρήγας Βελεστινλής. Το όνομα «Ρήγας» ήταν βαπτιστικό του, σύννηθες όνομα στο Πήλιο και στην Μαγνησία. Ως μαθητής στη Ζαγορά αναγράφει με το πενάκι του το όνομά του «Ρήγας» σε λευκές σελίδες του βιβλίου για τους αρχαίους γεωγράφους, έκδοση Βασιλείας του 1561, που τώρα απόκειται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (αριθμός Εφ. 1095/α). Επί πλέον, κατά την συνήθεια των λογίων της εποχής του, χρησιμοποίησε ως επώ-

Το «Ελληνομουσείον» στη Ζαγορά, όπου φοίτησε ο Ρήγας.

Ο μαθητής Ρήγας με το πενάκι του αναγράφει το όνομά του «Ρήγας» στο βιβλίο αρχαίοι γεωγράφοι, έκδοση του 1561.

νυμο το όνομα της γενέτειρας του, προσθέτοντας στα έργα του και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας, όπως ενδεικτικά αναφέρουμε «Φυσικής απάνθισμα...παρά του Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού, Χάρτα της Ελλάδος... παρά Ρήγα Βελεστινλή Θετταλού».

Ουδέποτε ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως επώνυμο το «Φεραίος». Του το προσέδωσαν μεταγενέστεροι λόγιοι, όπως έχει δείξει η έρευνά μας. Συγκεκριμένα, ο δάσκαλος του Γένους Κωνσταντίνος Κούμας πρώτος ανέγραψε το «Φεραίος» το 1832 στο έργο του *Ιστορία των Ανθρωπίνων πράξεων*, τόμ. 12, σελ. 600-601. Δύο χρόνια αργότερα ο Ιωάννης Φιλήμων στο *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Φιλικής Εταιρείας*, σελ. 90-99, και στη συνέχεια ο Χριστόφορος Περραιβός το 1836, στο βιβλίο του *Απομνημονεύματα πολεμικά*, σελ. η'. Μάλιστα, ο Περραιβός

Φ Τ Σ Ι Κ Η Σ
Ἄ Π Ἀ Ν Θ Ι Σ Μ Ἀ
Διὰ τῆς ἀγχίνης καὶ φιλομαθεῖς Ἑλλήνας,
Ἐκ τῆς Γερμανικῆς καὶ Γαλλικῆς διαλέκτου ἐρράνιθεν
Παρά τῆ
Ῥ Ἡ Γ Ἀ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΛῆ ΘΕΤΤΑΛῆ.
Οὔτινος ἀναλώμασιν ἐξεδόθη, πρὸς ὠφέλειαν
τῶν ὁμογενῶν.

Το όνομα «Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός» αναγράφει στο *Φυσικής απάνθισμα*.

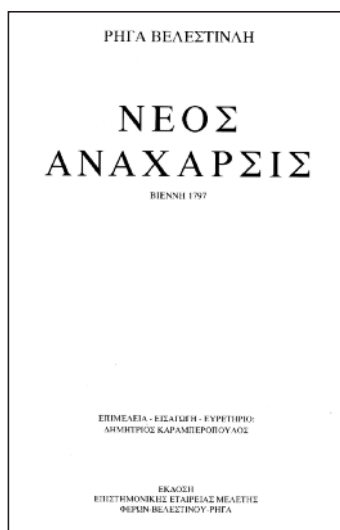
Και στην Χάρτα του αναγράφει το όνομά του
 «Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός».

θεωρείται ως ο κυριότερος αίτιος της μεταλλαγής του «Βελεστινλής» σε «Φεραίος», έχοντας γράψει και βιβλίο το 1860 με τίτλο *Σύντομος βιογραφία του αοιδήμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού*. Έκτοτε, οι συγγραφείς επηρεασμένοι κυρίως από τον Περραιβό, από το κύρος που διέθετε ως συναγωνιστής του Ρήγα, στα κείμενά τους χρησιμοποιούν το «Ρήγας Φεραίος». Ως εκ τούτου, στο ερώτημα, που έθεσε το 1892 ο καθηγητής Σπυρίδων Λάμπρος στο βιβλίο του *Αποκαλύψεις περί του μαρτυρίου του Ρήγα*, «Τίς ο πρώτος ονομάσας Φεραίον τον Βελεστινλήν» δόθηκε τελικά απάντηση με την σχετική μελέτη μας²⁶.

Επί πλέον, τεκμηριώθηκε ως ανιστόρητο το αναγραφόμενο μέχρι πριν από λίγα χρόνια σαν πραγματικό όνομα του Ρήγα, το «Αντώνιος Κυριαζής», το οποίο είχε εισαχθεί στην ιστοριογραφία το 1930. Με τις ενέργειες μας, προσκομίζοντας τη σχε-

τική βιβλιογραφία, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο του υπουργείου Παιδείας το 1992 αποφάσισε την διαγραφή της φράσης ότι «το πραγματικό όνομα του Ρήγα ήταν Αντώνιος Κυριαζής» και στη συνέχεια με εντολή του τότε υφυπουργού Παιδείας, το 1995, διαγράφηκε από τα σχολικά βιβλία Ιστορίας²⁷. Με τα Διεθνή Συνέδρια «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», που από το 1986 άρχισαν να διοργανώνονται, με την έκδοση των Απάντων των έργων του Ρήγα και με τις ειδικές μονογραφίες έχει πλέον αποκατασταθεί το όνομα του μεγάλου συμπατριώτη μας, με εκείνο το όνομα, που υπέγραφε και θανατώθηκε, το «Ρήγας Βελεστινλής». Μάλιστα, το Σχολικό βιβλίο Ιστορίας της ΣΤ΄ Τάξεως Δημοτικού αναγράφει τώρα το όνομά του, «Ρήγας Βελεστινλής» και αυτό μαθαίνουν οι νέες γενιές των μαθητών εδώ και μια δεκαετία. Κι αυτό επιτεύχθηκε διότι ένα μέλος της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου ήταν σύνεδρος στα Διεθνή Συνεδριά μας και γνωρίζοντας την σχετική βιβλιογραφία μας, ενημέρωσε παράλληλα και τους άλλους συγγραφείς του σχολικού βιβλίου.

Τις πρώτες γνώσεις ο Ρήγας τις έλαβε στη γενέτειρά του, όπου λειτουργούσε σχολείο από εκατό χρόνια πιο πριν, όπως γνωρίζουμε από επιστολή του λόγιου Νικόδημου Μαζαράκη

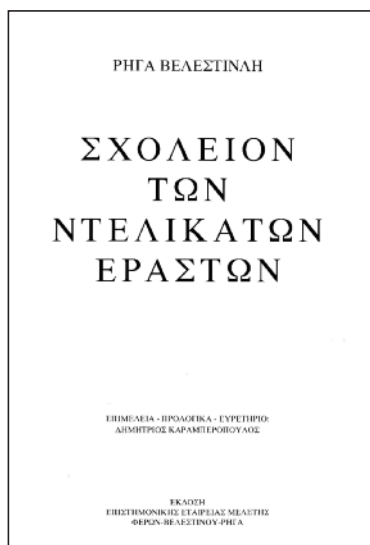
Φεραίου. Στη συνέχεια σπούδασε στη Σχολή της Ζαγοράς, στο ονομαστό «Ελληνομουσείον», στο οποίο ο Ζαγοριανός έμπορος Ιωάννης Πρίγκος²⁸ έστειλε από την Ολλανδία πολλά βιβλία στην βιβλιοθήκη της Σχολής, τα οποία και ο Ρήγας θα τα χρησιμοποίησε για την μόρφωσή του. Ενδιαφέρον έχει η πληροφορία

Ο τίτλος του βιβλίου του Ρήγα *Νέος Ανάχαρσις*.

την οποία ο Ρήγας μας δίνει στο βιβλίο του *Νέος Ανάχαρσις*, σελ. 125, ότι είδε πολλές φορές να χορεύεται ο χορός «Μάνδρα χαβασί» στην Πορταριά, που σημαίνει ότι και αυτό θα συνέβαινε κατά τα χρόνια φοίτησής του στο «Ελληνομουσείον», που τότε πηγαινοερχότανε μεταξύ Βελεστίνου και Ζαγοράς.

Ο Ρήγας παρέμεινε στη γενέτειρά του κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες της ζωής του, όπου θα γεύτηκε την σκληρότητα των Τούρκων κατακτητών, ενώ παράλληλα θα ψηλάφισε τις αρχαιότητες των αρχαίων Φερών, τις οποίες αναδεικνύει στην *Χάρτα* του, στην Επιπεδογραφία του Βελεστίνου. Στη συνέχεια μετέβη στην Κωνσταντινούπολη, περνώντας από την Λάρισα όπου είδε τον τάφο του Ιπποκράτους και την ωραιότητα των Τεμπών και ήπιε νερό από την πηγή της Αφροδίτης, τώρα της Αγίας Παρασκευής, όπως σημειώνει στο βιβλίο του *Νέος Ανάχαρσις*, σελ. 151. Ίσως να πέρασε και από το Άγιο Όρος, όπως μπορεί να υποθεθεί από τα πολλά στοιχεία, που έχει συμπεριλάβει στην *Χάρτα* του, με τα είκοσι μοναστήρια του και τις πέντε Σκήτες και σχετικά έχουμε αναπτύξει στην ιδιαίτερη μελέτη μας²⁹.

Ο Ρήγας στην Κωνσταντινούπολη βρέθηκε στον κύκλο των Φαναριωτών και άρχισε να μαθαίνει ξένες γλώσσες. Έχουμε την πληροφορία του ίδιου στον *Νέον Ανάχαρσιν*, σελ. 126, όπου σημειώνει ότι στα Θεραπεία της Κωνσταντινούπολης είδε το Πάσχα να χορεύεται από έναν Έλληνα ο χορός «Μάνδρα χαβασί». Μετά λίγα χρόνια ο Ρήγας μετακινήθηκε στην Ηγεμονία της Βλαχίας, που γειτνίαζε με την Ευρώπη. Στο Βουκουρέστι γίνεται «γραμματικός» στους Ηγεμόνες και παράλληλα ασχολήθηκε με το εμπόριο, αποκτώντας σχετική περιουσία. Εκεί προσκαλεί την μητέρα του και τον αδελφό του. Εισέρχεται στον πνευματικό κύκλο των λογίων και το 1790 μεταβαίνει στην Βιέννη ως γραμματέας και διερμηνέας ενός τοπάρχου, του Χριστόδουλου Κιρλιάνου, τιμώμενου ως βαρόνου από τον αυστριακό αυτοκράτορα για την βοήθεια που πρόσφερε στα αυστριακά στρατεύματα κατά τον εν εξελίξει α-

Ο τίτλος του βιβλίου του Ρήγα Σχολείον των ντελικάτων εραστών. Επίσης και στην Χάρτα του αναγράφει το όνομά του «Ρήγας Βελεστινλής Θετταλός».

του Ντιντερώ, το θαύμα αυτό του γαλλικού διαφωτισμού³¹.

Στην Βιέννη ο Ρήγας επανέρχεται το 1796 έχοντας συλλάβει το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης των σκλαβωμένων³². Αυτό θα συνέβη μετά τα γεγονότα των συνθηκών ειρήνης Σιστώβ, 1791, και Ιασίου, 1792, μεταξύ της Αυστρίας και της Ρωσίας με τον Σουλτάνο αντίστοιχα. Έδωσε ο Ρήγας για πρώτη φορά μια συγκεκριμένη απάντηση στο αγωνιώδες ερώτημα των σκλαβωμένων της εποχής του, πώς, με ποιο τρόπο θα γίνει η αποτίναξη της τυραννίας και η απόκτηση της ελευθερίας.

Θέλησε πρώτα ο Ρήγας να εμπυχώσει τους σκλαβωμένους με τους παιάνες του, τον *Θούριο* και τον *Ύμνο Πατριωτικό*, να ενισχύσει την αυτοσυνειδησία και την ιστορική μνήμη των Ελλήνων με την έκδοση του *Νέου Ανάχαρσι* και των *Ολυμπίων* και να δώσει ένα πρότυπο ανδρείας και αποφασιστικότητας με την έκδοση της εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

κόμη ευρισκόμενο πόλεμο με τον σουλτάνο. Έχει διασωθεί το χειρόγραφο της καταγραφής των εξόδων κατά τις μετακινήσεις τους στην Βιέννη, όπως η επίσκεψη στον αυτοκράτορα, τον καγκελάριο, στο διάσημο τότε νοσοκομείο, στα θέατρα, στην Βιβλιοθήκη³⁰. Τότε ο Ρήγας εξέδωσε στην Βιέννη τα δύο πρωτοποριακά έργα του και εμφανίζεται στα ελληνικά γράμματα, το *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, το πρώτο στα ελληνικά του νέου είδους του διηγήματος και το *Φυσικής απάνθισμα*, που όπως αποδείχθηκε το 1994 με την έρευνά μας είναι μετάφραση στην απλή γλώσσα από λήμματα της Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας

Μέρος της Χάρτας όπου ο Ρήγας μνημονεύει την συνθήκη ειρήνης του Σιστόβ, 1791, μεταξύ της Αυστρίας και του Σουλτάνου.

Εξέδωσε το *Στρατιωτικό Εγκόλπιο*, ένα εγχειρίδιο περί της τέχνης του πολέμου καθώς και τη μεγαλειώδη *Χάρτα της Ελλάδος* και τους χάρτες της Βλαχίας και Μολδαβίας, που είναι πολιτικοί χάρτες της δημοκρατικής του πολιτείας. Τονίζεται ότι ο Ρήγας δεν εξέδω-

Η εικόνα του Μεγάλου Αλεξάνδρου την οποία εξέδωσε ο Ρήγας για να δώσει στους σκλαβωμένους ένα πρότυπο ανδρείας και αποφασιστικότητας.

σε χάρτη για άλλο μέρος, εκτός του χώρου του κράτους του, στοιχείο που δείχνει ότι χρησιμοποίησε την χαρτογραφία για τους σκοπούς του. Ο Ρήγας δεν ήταν χαρτογράφος, ήταν επαναστάτης. Επί πλέον, εξέδωσε το δημοκρατικό του Σύνταγμα, την *Νέα Πολιτική Διοίκηση*, έχοντας ως πρότυπο την δημοκρατία των αρχαίων Αθηνών, την δημοκρατική λειτουργία των Ελληνικών Κοινοτήτων του Πηλίου και την πολιτειακή αλλαγή της Γαλλίας με την κατάργηση της κληρονομικής εξουσίας. Το Σύνταγμα του 1797 θεωρείται ως το πρώτο σύνταγμα του Ελληνισμού και των Βαλκανίων.

Η προτομή του Ρήγα στον τόπο προδοσίας και σύλληψης του, την Τεργέστη, στήθηκε το 2018.

κή αστυνομία της Τεργέστης και πρόδωσε τον Ρήγα. Έτσι, φθάνοντας ο Ρήγας στην Τεργέστη συνελήφθη στις 19 Δεκεμβρίου 1797. Με σίδερα στα πόδια και στα χέρια για έξι μήνες τελικά μαζί με άλλους επτά Συντρόφους του, όλοι τους Οθωμανοί υπήκοοι, παραδόθηκαν από τους αυστριακούς στον πασά του Βελιγραδίου και με την άφιξη του φιορμανιού από την Κωνσταντινούπολη στραγγαλίστηκαν τον Ιούνιο του 1798

Ο Ρήγας, αφού έλαβε διαβατήριο από την αυστριακή αστυνομία για να κατέβει στην Ελλάδα, κατευθύνθηκε στην Τεργέστη, επίνειο τότε της Αυστρίας, έχοντας εν τω μεταξύ στείλει τα κιβώτια με το επαναστατικό υλικό στο όνομα του συντρόφου του, εμπόρου Αντώνη Νιώτη. Όμως, άλλα σχέδια ύφαινε η μοίρα της ιστορίας. Έλειπε ο Νιώτης και ο συντάιρός του, Δημήτριος Οικονόμου, άνοιξε τα κιβώτια και βλέποντας τα επαναστατικά κείμενα κατευθύνθηκε πάραυτα στην αυστριακή

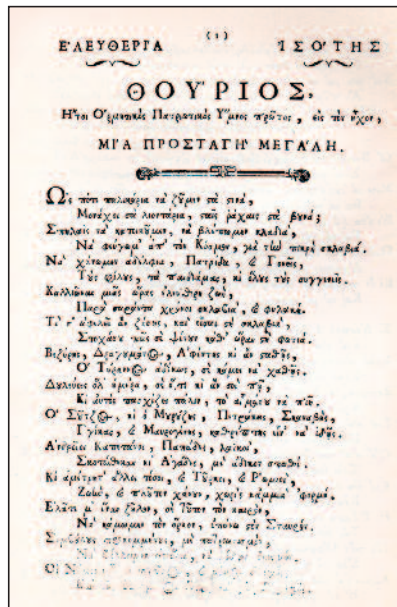

Ο πύργος Νεμπόιζα όπου στραγγαλιόθηκε ο Ρήγας και οι επτά Σύντροφοί του το 1798.

στον Πύργο Νεμπόιζα. Τα σώματά τους ρίχτηκαν στα νερά του Δούναβη, που έγινε ο υγρός τάφος τους.

Όμως, ο *Θούριος*, «Ως πότε παλληκάρια», πέρασε στεριές και θάλασσες, βουνά και κάμπους, πολιτείες και χωριά ατσαλώνοντας τις ψυχές των σκλαβωμένων για την επανάσταση. Τότε, όπως επισημαίνει ο Διονύσιος Σολωμός στον *Υμνο εις την Ελευθερίαν*, στραφή 18, (όπου μόνο τον Ρήγα μνημονεύει) ακούστηκε η «πολεμόκραχη φωνή» του Ρήγα:

Η αρχή του *Θουρίου* στην έκδοση του 1798 από τον Χριστόφορο Περραιβό.

Ο Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν του Σολωμού, 1823, όπου μόνο τον Ρήγα μνημονεύει.

τώρα η επανάσταση, όλοι στην επανάσταση και με τις δικές μας δυνάμεις η επανάσταση³³. Και αυτήν την φωνή του Ρήγα ακολούθησαν μετά, ο Ανώνυμος ο Έλλην το 1806 με την *Ελληνική Νομαρχία*, οι Φιλικοί το 1814 με την Φιλική Εταιρεία και οι Επαναστάτες του 1821. Και έτσι ήρθε η ελευθερία. Ο Ρήγας είναι ο πρωτομάρτυρας και πατέρας της Ανεξαρτησίας μας.

Ο Ρήγας επί πλέον τίμησε την γενέτειρά του, το Βελεστίνο. Πρώτη απεικόνιση του Βελεστίνου είναι στη *Χάρτα της Ελλάδος* το 1797. Στο τέταρτο φύλλο της, δίπλα στον τίτλο της και πάνω από το τοπογραφικό διάγραμμα των Αθηνών, καταχώ-

ρισε το τοπογραφικό διάγραμμα του Βελεστίνου «Επιπεδογραφία της Φεράς λεγομένης νυν Βελεστίνος» με πολλά στοιχεία από τις αρχαιότητες και την εποχή του. Τι τιμή για

Ο Ρήγας «έσπυρε τον σπόρο της Ελευθερίας» και έμαθε στους Έλληνες «τον τρόπον της απελευθερώσεώς των» σύμφωνα με τον στρατηγό Μακρυγιάννη.

Ἡ Επεπεδογραφία του Βελεστίνου,
την οποία σχεδίασε ο Ρήγας τιμώντας την γενέτειρά του.

την γενέτειρά του! Σημειώνει τις οδικές αρτηρίες προς τα Φάροσαλα, τον Αλμυρό, τη Λάρισα, την Μικρά Φερά, τη λεγομένη Άγιος Γεώργιος, τον δρόμο Βόλο-Λάρισας, την «Υπέρεια Κρήνη λεγομένη Κεφαλόβρυσσον» με τους νερόμυλους και το χριστιανικό και τούρικο νεκροταφείο. Επισημαίνει ορισμένες αρχαιότητες, όπως τη «Δημόσιο Αγορά», το «Στάδιον», το «Ωρολόγι του ηλίου αρχαιότατον», το «ιερόν δάσος δρυών».

Ακόμη, ο Ρήγας καταχωρίζει και κείμενα από τους κλασσικούς συγγραφείς για τις αρχαίες Φερές και την Υπέρεια Κρήνη, δείγμα ότι μελετούσε τους αρχαίους συγγραφείς. Συγκεκριμένα, αναφέρει κείμενο από τον Όμηρο, «Οι δε Φεράς ενέμεντο παρά Βοιβηίδα λίμνην, *Ιλ.(ιάς) Β*», από τον Στράβωνα, «*Ἐν μέσῃ τῇ Φεραίων πόλει κρήνη περίφημος ἐστίν, ἣν Ὑπέ-*

ρειαν καλούσι, Βιβλίον θ', φύλλ. 439», από τον Σοφοκλή, «Ὁ γη και Φεραία χαιρε, σύγγονον θ' ὕδωρ, Υπερεία κρήνη, νάμα θεοφιλέστατον», από τον Απολλώνιο τον Ρόδιο «Ουδέ Φεραίς Ἄδμητος ευκρήνεσσιν ανάσσων, μίμνεν υπό σκοπίην ὄρεος Χακλωδονίσιο, Αργον. α'». Ο Ρήγας θεωρείται ως ο πρώτος αρχαιολόγος του νεότερου Ελληνισμού³⁴.

Στις αποσκευές του κατά την σύλληψή του στην Τεργέστη το 1797 μετά την προδοσία, ο Ρήγας είχε μαζί με τα έντυπα και τα προσωπικά του πράγματα και μία ελαιογραφία δική του, δηλαδή την προσωπογραφία του, με τα τέσσερα ξύλα για το πλαίσιο καθώς και μία άλλη μικρότερη εικόνα καμωμένη με

Η πρώτη απεικόνιση του Ρήγα Βελεστινλή σε βιβλίο του 1824.

χρώματα και με πένα, που θα την πρόσφερε στους γνωστούς του. Ο Ernst Münch, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Freiburg, ο οποίος γνώριζε τον Ρήγα, σημειώνει στο βιβλίο του, το οποίο εκδόθηκε το 1823, ότι ο Ρήγας τού είχε προσφέρει τη δωδεκάφυλλη *Χάρτα της Ελλάδος* καθώς και μία προσωπογραφία του, «την εικόνα του». Μια πολύ σημαντική πληροφορία και μάλιστα από αξιόπιστη πηγή, που δηλώνει την τακτική του Ρήγα να προσφέρει μαζί με τα έργα του

και την προσωπογραφία του. Αυτή η πρώτη προσωπογραφία του Ρήγα σε χαλκογραφία καταχωρίστηκε στο βιβλίο, που εκδόθηκε στα γερμανικά στην Άλλη το 1824, με το υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού για τα γεγονότα στην Μολδαβία και Βλαχία κατά τα έτη 1820 και 1821³⁵. Αξιόλογη επίσης, είναι και η πληροφορία του «φιλόμουσου και φιλόβι-

βλου» Δημητρίου Ποστολάκα, ο οποίος είχε γνωρίσει στην Βιέννη το 1797 τον Ρήγα και στην Βιβλιοθήκη του (δωρήθηκε αργότερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη) είχε το έργο του Ρήγα *Φυσικής απάνθισμα* καθώς και το αυτόγραφο του βιβλίου, σημαντικό κειμήλιο, ενώ παράλληλα στον Κατάλογο της Βιβλιοθήκης του σημειώνει ότι τα έβαλε σε θήκη και πρόσθεσε σε αυτά, «μόνον την εικόνα του Ρήγα, ήτις τον ομοιάζει πολλά, ως προσωπικώς τον εγνώρισα κατά το 1797 εν Βιέννη της Αυστρίας»³⁶.

Παρόμοια τακτική είχε και ο συμπατριώτης του από τις Μηλιές Πηλίου, ο Άνθιμος Γαζής³⁷, ο οποίος έβαλε την προσωπογραφία του στο βιβλίο φυσικής ιστορίας, το οποίο μετέφρασε και εξέδωσε στη Βιέννη το 1799 με τίτλο *Γραμματική των φιλοσοφικών επιστημών*, όπου μάλιστα αναγράφει και το πραγματικό έτος γεννήσεως του, το 1764. Επίσης και ο ιατρός Μιχαήλ Περδικάρης, που ζούσε στην Βιέννη και ήταν ένας από τους κατήγορους του Ρήγα, έλαβε επιστολή το 1798 από τον πατέρα του, ο οποίος του συνιστούσε να βρει ζωγράφο για να του κάνει το πορτρέτο του, «το κάδρο του»³⁸.

Εικόνα του Ανθίμου Γαζή στο βιβλίο τού 1799, όπου αναγράφει και το έτος γεννήσεώς του, το 1764.

*Οί θυσιασθέντες για την ελευθερία της Ελλάδος:
Ιούνιος 1798.*

Ρήγας Βελεστινλής, έτων 41,
Ευστράτιος Ἀργέντης, έμπορος από τή Χίο, έτων 31,
Ἀντώνιος Κορωνιός, έμπορος από τή Χίο, έτων 27,
Ἰωάννης Καρατζᾶς, λόγιος από τή Λευκωσία τῆς Κύπρου, έτων 31,
Δημήτριος Νικολίδης, ιατρός, από τή Ζίτσα Ἰωαννίνων, έτων 32,
Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, έμπορος, από τή Σιάτιστα, έτων 22,
Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, φοιτητής τῆς Ἱατρικῆς, από τήν Καστοριά, έτων 24,
Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ἀδελφός τοῦ Ἰωάννη, ὑπάλληλος τοῦ Ἀργέντη,
έτων 22.

Ο Ρήγας Βελεστινλής και οι Σύντροφοί του, οι θυσιασθέντες τον Ιούνιο του 1798 για την Ελευθερία της Ελλάδος πιστοί στην προσαγή του *Θούριου*, «Κάλιο για την πατρίδα κανένας να χαθεί».

ΒΟΥΛΗ ΘΕΤΤΑΛΟΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ, 11 ΜΑΪΟΥ 1821

Το Μνημείο της «Βουλής Θετταλομαγνησίας, Βελεστίνο 11 Μαΐου 1821» σε ανάμνηση της συνεδρίασης των επαναστατών της Μαγνησίας υπό την προεδρία του Ανθίμου Γαζή προς τιμήν του Ρήγα στο Βελεστίνο για να συντάξουν της διακήρυξη της νομικής επαναστατικής υπόστασής τους, όπως και οι επαναστάτες της Στερεάς Ελλάδος και της Πελοποννήσου. Ξαναστήθηκε το 2018.

Βουλή Θετταλομαγνησίας Βελεστίνο, 11 Μαΐου 1821

Κατά την Επανάσταση του 1821 σημαντικό γεγονός στην Θεσσαλία υπήρξε η επίθεση των επαναστατών του Πηλίου εναντίον των Τούρκων του Βελεστίνου και η σύγκληση της συνέλευσής τους προς τιμήν του Ρήγα, που ονομάστηκε «Βουλή Θετταλομαγνησίας, 11 Μαΐου 1821»³⁹, με πρόεδρο τον Άνθιμο Γαζή και Γραμματέα τον Ζαγοριανό Φίλιππο Ιωάννου, τον μετέπειτα καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στην διακήρυξή του με τίτλο «Προς τους λαούς της Ζαγοράς, των Φερών και της Αγυιάς»⁴⁰ ο Άνθιμος Γαζής μεταξύ των άλλων τόνιζε ότι ο ίδιος ο Ρήγας προίσταται στην επαναστατημένη Θεσσαλία και ο Θούριός του θα γίνει «εγερτήριον σάλπισμα» στον πόλεμο που αρχίζουν. Μάλιστα, τον αποκαλεί και «μέγα Θεσσαλό»:

«Θετταλομάγνητες, Ας δράξωμεν και ημείς τα όπλα. Δεν πρέπει να κωφεύσωμεν εις την φωνήν της πατρίδος. Ας ακουσθεί διάτορος η κραυγή μας: Ελευθερία ή θάνατος. Η σκιά του Ρήγα του Θεσσαλού, ο οποίος πρό ολίγων χρόνων εθυσίασε την ζωήν του ως γνήσιος Έλληνας και μέγας πατριώτης, δια την ανάστασιν του Γένους μας, προίσταται εις την Θεσσαλίαν. Ο Θούριος ύμνος του «ως ποτε παλλικάρια θα ζώμεν εις την σκλαβιά», ας γίνη το εγερτήριον σάλπισμα εις το βουνόν της Ζαγοράς και εις όλην την Θεσσαλίαν. Ο μέγας Θεσσαλός Ρήγας ζητεί από τους λαούς της Θεσσαλομαγνησίας εκδίκησιν. Ας ακούσωμεν την προσταγήν του ενθυμούμενοι και τους χρυσούς λόγους του: «Καλλιότερα μιάς ώρας ελεύθερη ζωή, παρά όλους τους χρόνους σκλαβιά και φυλακή».

Και ο Γαζής συνεχίζει στην διακήρυξή του να απαριθμεί τα

επιχειρήματα για το δίκαιον της επαναστάσεως τους, αναφέροντας τις εξεγέρσεις των σκλαβωμένων Ελλήνων στις άλλες περιοχές της Ελλάδος. Ωστόσο, στην διακήρυξή του συνιστά να συγκληθεί Συνέλευση με αντιπροσώπους από τις κοινότητες της Θεσσαλομαγνησίας, με σκοπό να συντάξουν Σύνταγμα στα πρότυπα του δημοκρατικού Συντάγματος του Ρήγα Βελεστινλή. Διακηρύττει ο Άνθιμος Γαζής:

«Θεσσαλομάγνητες!

Δια την καλήν σύστασιν της χώρας, καθώς και δια την ευνομίαν, κοινήν ευταξίαν και τον διοργανισμόν του πολέμου, εντέλλομαι να εκλέξητε από κάθε ναχιγέν (= κοινότητα), εμπείρους, τιμίους και νουνεχείς αντιπροσώπους, οι οποίοι ως βουλευταί θα συστήσωσιν την Βουλήν της Θεσσαλομαγνησίας⁴¹. Ούτοι κατά τα αρχαία θέσμια των προγόνων μας και τας συστάσεις του Ρήγα του Θεσσαλού, θα συντάξωσιν την Νομικήν Διάταξιν, η οποία θα κανονίζη εις το μέλλον τα της διοικήσεως των χωρίων και της επαρχίας μας, τον διοργανισμόν του πολέμου και τα δίκαια των συμπατριωτών μας».

Η συνεδρίαση των επαναστατών θα έγινε στην πλατεία του Βελεστίου την ονομαζόμενη «Λαχαναγορά» (τόρα Ρήγα Φεραίου), όπου υπήρχαν χάνια, πλατάνια και πηγάδι με πολύ καλό νερό, το οποίο δυστυχώς σκεπάστηκε κατά την προ εικοσαετίας (το 2004) ανάπλαση της πλατείας και το πέτρινο στόμιο με τις χαρακτηριστικές βαθύτατες αυλακιές από την τριβή των σχοινιών θα κοσμεί τώρα κάποιο κήπο. Από αυτήν την πλατεία άρχιζε ο δρόμος για τον Βόλο μέσω του Τσιφλικιού, η επονομαζόμενη «Βολιόστρατα», που έφθανε στην περιοχή της σημερινής ΚΥΔΕΠ. Μετά την λειτουργία του Σιδηροδρομικού Σταθμού Βελεστίου το 1884 άλλαξε ο κύριος δρόμος του Βελεστίου για τον Βόλο.

Ωστόσο, τα Οθωμανικά στρατεύματα σύντομα κατέφθασαν από τη Λάρισα και κατέστρεψαν το Βελεστίνο. Τότε θα καταστράφηκαν ριζικά οι δύο εκκλησίες, τις οποίες μνημο-

Τα δύο πλατάνια στην πλατεία «Λαχαναγορά» του Βελεστίνου, τώρα «Ρήγα Φεραίου», όπου θα έγινε η σύγκληση της Βουλής Θετταλομαγνησίας, και μεταξύ των οποίων υπήρχε παλαιότατο πηγάδι με καλό νερό και το πέτρινό του στόμιο είχε βαθιές αυλακιές από τις τριχιές άντλησης του νερού.

νεύει ο Ρήγας στην Επιπεδογραφία του Βελεστίνου, του Αγίου Αθανασίου και της Αγίας Παρασκευής, ενώ στην θέση τους μεταγενέστερα αφιερώθηκαν αντίστοιχα στην Κοίμηση της Θεοτόκου το 1865 και στους αγίους Κωνσταντίνο και Ελένη μετά την απελευθέρωση του 1881. Ο Δωρόθεος Σχολάριος⁴², Μητροπολίτης Δημητριάδος κατά τα έτη 1856-1870, στο κείμενό του για το Βελεστίνο κάνει λόγο για «τα ερείπια των καταστραφέντων επί του 1821 οίκων των χριστιανών».

Λόγω των επαναστατικών αυτών κινητοποιήσεων στο Βελεστίνο και το Πήλιο, υπήρξε δίμηνη καθήλωση του τουρκικού στρατού στη Λάρισα, που έδωσε χρόνο οργάνωσης στους επαναστάτες της Πελοποννήσου. Ήταν η συμμετοχή τους στις θυσίες για την ελευθερία.

Για το σημαντικό αυτό ιστορικό γεγονός του Βελεστίνου,

της συνεδρίασης της «Βουλής Θεσσαλομαγνησίας» του 1821, στο πνεύμα να αποτυπώνονται σε μνημεία τα ιστορικά γεγονότα, στήθηκε πρόσφατα στο Βελεστίνο ένα απέριττο μνημείο από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα σε συνεργασία με τον Δήμο Ρήγα Φεραίου, έργο και προσφορά του φίλου εκ Νέας Αγχιάλου, Γεωργίου Διονυσίου.

Η αναμνηστική πλάκα για το ιστορικό γεγονός της Βουλής Θεσσαλομαγνησίας στο Βελεστίνο, 11 Μαΐου 1821.

ΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΤΟΥ 1881

ΨΗΦΙΣΜΑ ΦΕΡΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΤ 1878

Συνελευθούσα ή επαναστατική Έπιτροπή της Έπαρχίας Φερρών

ΨΗΦΙΖΕΙ

Αποκηρύττει την δυναστεία του Σουλτάνου Αδδούλ Χαμίτ.

Κηρύττει ως Βασιλέα τόν Βασιλέα τών Έλλήνων Γεώργιον τόν Α΄.

Κηρύττει την μετά της Μητρος Έλλάδος αδιάσπαστον ένωσην της Έπαρχίας ταύτης και

Ανατίθησι την εκτέλεσιν τών δογμάτων του παρόντος ύψηλίστου τφ άρχηγφ τών επαναστατών Λεωνίδα Πλατούτσα.

Έγένετο έν Παλιουρίφ τη 25 Ιανουαρίου 1878.

Ο Πρόεδρος τής επικρατατικής έπιτροπής Φηρών
ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΚΟΓΕΗΣ.

Τά Μέλη.

Αθανάσιος Οικονόμιον, Ιερέυς — Δημήτριος Καραμανόγλου, Ιερέυς — Δημήτριος Πλάτςικας τέως Μουκτάρης — Στέργιος Θεοδώρου — Απόστολος Ζάχος τέως Μουκτάρης — Νικόλαος Δανέλης τέως Δημογέρων — Κωνσταντίνος Καντούλας τέως Δημογέρων — Κωνσταντίνος Μαντοζής, Ιερέυς — Πολύχρονος Μαργαρίτης τέως Μουκτάρης.

Ο Γραμματέυς
Δ. Σρατηγόπουλος.

Η Μάχη του Βελεστίνου το 1897 σε γραβούρα της εποχής.

Το Βελεστίνο μετά την απελευθέρωση του 1881

Τρία χρόνια πριν από την απελευθέρωση, το 1878, κατά τις πολεμικές δράσεις των επαναστατικών σωμάτων στην Θεσσαλία, είχε σχηματισθεί επαναστατική επιτροπή της επαρχίας Φερρών, που αποκήρυττε την δυναστεία του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ και κήρυττε την ένωση μετά της Μητρος Ελλάδος^{42α}. Μετά όμως την απόφαση της πρεσβευτικής συνδιάσκεψης της Κωνσταντινουπόλεως, 24 Μαΐου 1881, η Θεσσαλία ενώθηκε με το Ελληνικό Κράτος.

Ωστόσο, η προσάρτηση της Θεσσαλίας, η αποτίναξη της ξενικής κυριαρχίας και η ελευθερία της δεν ήταν χάρισμα, όπως υποδηλώνεται στις αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου. Ήταν κατάκτηση των ανθρώπων της, των Ελλήνων Θεσσαλών με τους επαναστατικούς αγώνες τους. Ήταν η δικαίωση των πόθων στους τόσους αιώνες σκλαβιάς των Ελλήνων κατοίκων του κάμπου της Θεσσαλίας. Οι καμπίσιοι, οι Γκαραγκούνηδες, που έμεναν στα λασπόσπιτά τους, καλλιεργώντας τη θεσσαλική γη, υπέμεναν τις αλυσίδες της σκλαβιάς, την βαριά φορολογία, τους εξισλαμισμούς, τους κατατρεγμούς, τους αποκεφαλισμούς από τους Οθωμανούς κατακτητές. Οι καμπίσιοι αυτοί ήταν πραγματικοί μάρτυρες του Ελληνισμού. Έτσι πρέπει να θεωρούνται οι καταφρονημένοι του κάμπου Γκαραγκούνηδες. Ήρωες να λογιάζονται. Παρέμειναν στη θεσσαλική γη. Διατήρησαν την ελληνική υπόσταση της Θεσσαλίας. Δεν έγιναν μειονότητα. Χωρίς την διαχρονική θυσία τους παραμένοντας στον κάμπο της Θεσσαλίας, χωρίς την πίστη στην ελληνικότητά τους, δεν θα ήταν δυνατόν να γίνει λόγος το 1881 για προσάρτηση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος, που είχε δημιουργηθεί μετά την επανάσταση του 1821. Ο

Ο πύργος Βισβίχη στο Βελεστίνο, απομεινάρι από την εποχή της τουρκοκρατίας, κατεδαφίστηκε μετά τον σεισμό του 1957.

λαός του κάμπου, οι Γκαραγκούνηδες έσωσαν τελικά την Θεσσαλία^{42β}.

Η είσοδος του ελληνικού στρατού στο Βελεστίνο και στα γύρω χωριά έγινε στις 31 Οκτωβρίου 1881 με έντονα αισθήματα ενθουσιασμού για την ημέρα που η ελευθερία ανέτειλε και στην γενέτειρα του υμνωδού της, του Ρήγα Βελεστινλή. Θα έπρεπε μάλλον να γιορτάζεται και αυτή η σημαντική επέτειος. Κατά την γενομένη στη συνέχεια πρώτη απογραφή ο πληθυσμός του Βελεστίνου ανέρχονταν σε 856 άτομα, ενώ ένα χρόνο πιο πριν, οι Οθωμανοί ανέρχονταν σε περίπου χίλιους και οι Έλληνες σε εκατό πενήντα. Ο πληθυσμός του Βελεστίνου τριπλασιάστηκε γρήγορα και στην απογραφή του 1889 ανήλθε σε 2.389 κατοίκους⁴³. Περιηγητής κατά το 1887 σημείωνε πως «Μέσα στα άλση και στους δροσερούς κήπους, οι οποίοι φθάνουν έως τη πεδιάδα, ζουν ακόμα 300 τουρκικές οικογένειες. Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881) έρχονται

εδώ κάθε χρόνο νέοι άποικοι και μεγαλώνουν το Βαρούσι, δηλαδή την ελληνική συνοικία»⁴⁴.

Αρχικά συστήθηκε ο «Δήμος Βελεστίνο» με έδρα το Βελεστίνο, στον οποίο περιλαμβάνονταν και τα γύρω χωριά, Άγιος Γεώργιος, Γερμή, Μουσαφακλή, Νταμπεγλή, Κονιάρ, Ουζλάρ, Περσεφλή, Σέσκλο, Τακταλασμάν, Σερατζή, Κανάλια και Κάπουρνα και είχε Οθωμανό πρώτο δήμαρχο. Το 1883 δημοιοργείται ο «Δήμος Φερών», χωρίς τα Κανάλια και την Κάπουρνα.

Σημαντική ήταν η ίδρυση και ανάπτυξη το 1882 των υδρομυλων και η δημιουργία του πρώτου στη χώρα εργοστασίου, συνδυάζοντας την ατμοκίνηση και την υδραυλική ενέργεια, παρασκευής αρίστων αλεύρων και όλων των ειδών μακαρο-

Το έμβλημα της εικονιζόμενης σφραγίδος επέλεξε το δημοτικό συμβούλιο με σχετικό ψήφισμά του⁴⁵ και καθορίσθηκε με το Β.Δ. της 18ης Ιουλίου 1883 (ΦΕΚ 305/ σελ. 1746): «... (ίνα) η σφραγίς του δήμου Φερών φέρη έμβλημα εν τω μέσω μεν «προτομήν προτομαρτηρος της Ελληνικής επαναστάσεως Ρήγα Φεραίου» κατά τον του Πανεπιστημίου ιστάμενον ανδριάντα αυτού. περί δε τας λέξεις «δήμος Φερών»...».

Σφραγίδα του Δήμου Φερών του 1883.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΡΘΡ. 214. 1883 Σελ. 1201—1208

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΤ' ΙΟΥΛΙΟΥ Σελ. 309—310 Α' ΚΑΙ Β' ΜΗΝΟΥ

ΕΥΧΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΤΡΗΣΙΣ ΚΟΜΗΘΩΝ

ΜΕΡΟΣ Β' ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΝ

ΔΙΑΤΑΓΜΑ (1)

Περί σχηματισμού του δήμου Φερών και των άλλων εν τω δήμω Φερών.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

«Όπως επί ημερ. 25 του μηνός Ιουλίου 1883...»

1) Πρώτου τάξεως...	2) Πρώτου τάξεως...
3) Πρώτου τάξεως...	4) Πρώτου τάξεως...
5) Πρώτου τάξεως...	6) Πρώτου τάξεως...
7) Πρώτου τάξεως...	8) Πρώτου τάξεως...
9) Πρώτου τάξεως...	10) Πρώτου τάξεως...
11) Πρώτου τάξεως...	12) Πρώτου τάξεως...
13) Πρώτου τάξεως...	14) Πρώτου τάξεως...
15) Πρώτου τάξεως...	16) Πρώτου τάξεως...
17) Πρώτου τάξεως...	18) Πρώτου τάξεως...
19) Πρώτου τάξεως...	20) Πρώτου τάξεως...
21) Πρώτου τάξεως...	22) Πρώτου τάξεως...
23) Πρώτου τάξεως...	24) Πρώτου τάξεως...
25) Πρώτου τάξεως...	26) Πρώτου τάξεως...
27) Πρώτου τάξεως...	28) Πρώτου τάξεως...
29) Πρώτου τάξεως...	30) Πρώτου τάξεως...
31) Πρώτου τάξεως...	32) Πρώτου τάξεως...
33) Πρώτου τάξεως...	34) Πρώτου τάξεως...
35) Πρώτου τάξεως...	36) Πρώτου τάξεως...
37) Πρώτου τάξεως...	38) Πρώτου τάξεως...
39) Πρώτου τάξεως...	40) Πρώτου τάξεως...
41) Πρώτου τάξεως...	42) Πρώτου τάξεως...
43) Πρώτου τάξεως...	44) Πρώτου τάξεως...
45) Πρώτου τάξεως...	46) Πρώτου τάξεως...
47) Πρώτου τάξεως...	48) Πρώτου τάξεως...
49) Πρώτου τάξεως...	50) Πρώτου τάξεως...
51) Πρώτου τάξεως...	52) Πρώτου τάξεως...
53) Πρώτου τάξεως...	54) Πρώτου τάξεως...
55) Πρώτου τάξεως...	56) Πρώτου τάξεως...
57) Πρώτου τάξεως...	58) Πρώτου τάξεως...
59) Πρώτου τάξεως...	60) Πρώτου τάξεως...
61) Πρώτου τάξεως...	62) Πρώτου τάξεως...
63) Πρώτου τάξεως...	64) Πρώτου τάξεως...
65) Πρώτου τάξεως...	66) Πρώτου τάξεως...
67) Πρώτου τάξεως...	68) Πρώτου τάξεως...
69) Πρώτου τάξεως...	70) Πρώτου τάξεως...
71) Πρώτου τάξεως...	72) Πρώτου τάξεως...
73) Πρώτου τάξεως...	74) Πρώτου τάξεως...
75) Πρώτου τάξεως...	76) Πρώτου τάξεως...
77) Πρώτου τάξεως...	78) Πρώτου τάξεως...
79) Πρώτου τάξεως...	80) Πρώτου τάξεως...
81) Πρώτου τάξεως...	82) Πρώτου τάξεως...
83) Πρώτου τάξεως...	84) Πρώτου τάξεως...
85) Πρώτου τάξεως...	86) Πρώτου τάξεως...
87) Πρώτου τάξεως...	88) Πρώτου τάξεως...
89) Πρώτου τάξεως...	90) Πρώτου τάξεως...
91) Πρώτου τάξεως...	92) Πρώτου τάξεως...
93) Πρώτου τάξεως...	94) Πρώτου τάξεως...
95) Πρώτου τάξεως...	96) Πρώτου τάξεως...
97) Πρώτου τάξεως...	98) Πρώτου τάξεως...
99) Πρώτου τάξεως...	100) Πρώτου τάξεως...

ΔΙΑΤΑΓΜΑ (4)
Περί συστάσεως ελληνικού σχολείου εν Βελεστίνο.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'.
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Προτάσει του 'Ημετέρου επί των 'Εκκλησιαστικῶν και τῆς Δημοσίας 'Εκπαιδεύσεως 'Υπουργοῦ, διατάσσομεν τάδε:

Συστάνεται εν Βελεστίνο, πρωτεύουσι του δήμου Φερών τῆς ἐπαρχίας Βόλου, ἑλληνικὸν σχολεῖον.

Ἐναρξίς τῶν ἐργασιῶν τούτου γινίσκεται τῆν 3 Σεπτεμβρίου ε. ε.

Ἐς τὸν αὐτὸν Ἡμέτερον Ἵπουργὸν ἀνατίθεμεν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος διατάγματος.

Ἐν Κωνσταντίνῳ τῆν 26 Μαΐου 1883.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ὁ Ἵπουργός τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως
Κ. ΔΟΜΒΑΡΑΟΣ.

Το Βασιλικό διάταγμα του 1883 περί ιδρύσεως Ελληνικού Σχολείου στο Βελεστίνο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Προτάζει του 'Ημετέρου επί των 'Εσωτερικών 'Υπουργού και δυνάμει του άρθρου 6 του υπό στοιχ. ΑΚΕ' νόμου περί οργανισμού της τηλεγραφικής υπηρεσίας, εγκρίνεται 1) η προέκτασις της από Βόλου προς Λάρισα ενναερίου τηλεγραφικής γραμμής μέχρι της κομποπόλεως Βελεστίνου, και 2) η σύστασις τηλεγραφείου γ' τάξεως εν Βελεστίνω, υπαγομένου εις την υποδιεύθυνσιν Λαρίσσης.

'Ο αὐτός 'Υπουργός δημοσιεύσει και εκτελέσει τὶς δε τὸ διάταγμα.
 'Εν Κερκύρα τῇ 10 'Ιουνίου 1883.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ
 'Ο 'Υπουργός τῶν 'Εσωτερικῶν
Κ. ΔΟΜΒΡΑΟΣ.

Το Βασιλικό Διάταγμα του 1883 περί ιδρύσεως τηλεγραφείου στο Βελεστίνο.

νοποιίας⁴⁵. Το 1883 δημιουργήθηκε το Ελληνικό Σχολείο και επί πλέον το Δημοτικό Σχολείο Θηλέων, ενώ το 1893 λειτούργησε το Υποδιδασκαλείο για την κάλυψη των αναγκών σε δασκάλους της περιοχής της Θεσσαλίας⁴⁶. Το 1888 αποφασίστηκε δια Βασιλικού Διατάγματος η ετήσια εμπορική πανήγυρις στο Βελεστίνο να γίνεται κατά την 8^η Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου, θεσμός που διατηρείται μέχρι σήμερα⁴⁷. Το 1883 συστήνεται και το τηλεγραφείο στο Βελεστίνο⁴⁸.

Μετά την απελευθέρωση του 1881 πραγματοποιείται σταδιακά η μόνιμη εγκατάσταση των δίγλωσσων Βλάχων ποιμένων στην περιοχή του Αγίου Χαραλάμπους και η ανάπτυξη της συνοικίας «Βλάχικα». Μέχρι τότε ως μόνιμη κατοικία είχαν το Περιβόλι και κατά το χειμώνα νοίκιαζαν τα σπίτια των Τούρκων του Βελεστίνου, που βρίσκονταν στο νοτιοανατολικό μέρος του Βελεστίνου^{49,50}.

Η λειτουργία της Σιδηροδρομικής γραμμής Βόλου-Λαρίσας το 1884 και η ανέγερση του καλαισθητού Σιδηροδρομικού Σταθμού Βελεστίνου ήταν σημαντικό γεγονός για το Βελεστίνο, όπως επίσης δύο χρόνια αργότερα η λειτουργία της γραμμής Βόλου-Καλαμπάκας, που περνούσε δίπλα στην κωμόπολη. Υπήρχε πλέον η δυνατότητα εύκολης επικοινωνίας με τις άλλες πόλεις. Γι' αυτό εξάλλου άρχισαν να προσέρχονται στο

Έλληνες στρατιώτες του πολέμου του 1897 και όπισθεν τους ο νέο ανεγερθείς Σιδηροδρομικός Σταθμός Βελεστίνου.

Ο Σιδηροδρομικός Σταθμός Βελεστίνου πριν από τον σεισμό του 1957.

Σφραγίδα 13 Οκτωβρίου 1888 του Σιδηροδρομικού Σταθμού Βελεστίνου των Θεσσαλικών Σιδηροδρόμων.

Βελεστίνο πολλοί επισκέπτες να αποτίσουν τον φόρο ευγνωμοσύνης στον επαναστάτη και πρωτομάρτυρα της ανεξαρτησίας Ρήγα, όπως σημειώνει ο Ζωσιμάς Εσφιγμενίτης το 1891, «*Την 1 Μαΐου πολλοί εκ Βόλου και αλλαχόθεν επισκέπτονται τον Βελεστίνον και προσφέρουσιν εν τω οικοπέδω, εν ώ άλλοτε, ως λέγουσιν, ήτο η πατρική οικία του αιμνήστου Ρήγα του Φεραίου, ανθοδέσμη φόρον ευγνωμοσύνης*»⁵¹.

Από τις πρώτες φροντίδες των κατοίκων του Βελεστίνου μετά την απελευθέρωση του 1881 ήταν η ανέγερση του Ιερού Ναού των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης στον χώρο, όπου ο Ρήγας στο τοπογραφικό διάγραμμα του Βελεστίνου, πριν από ένα αιώνα, σημείωνε την ύπαρξη του ναού της αγίας Παρασκευής και την παρουσία τζαμιού, του οποίου ο μιναρές διακρίνεται πράγματι στις απεικονίσεις των Pomardi και Dodwell.

Ο παλιός ιερός ναός της «Παναγίας» Βελεστίνου σε φωτογραφία του 1926.

Η Υπέρεια Κρήνη αμέσως μετά την απελευθέρωση του 1881 με το τζαμί και τον μιναρέ, όπου δεξιά διακρίνεται ο νέο ανεγειρόμενος ναός των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης.

Ο ιερός ναός των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης με το επιβλητικό «Ρολόι» δίπλα σε εικόνα πριν από τον σεισμό του 1957.

Ο ναός θα καταστράφηκε κατά την Επανάσταση του 1821, όπως και ο άλλος ναός που αναφέρει ο Ρήγας, του Αγίου Αθανασίου, στον χώρο όπου ανηγέρθη το 1865 ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, της «Παναγίας»⁵². Μετά την απελευθέρωση οι χριστιανοί κάτοικοι του Βελεστίνου κατεδάφισαν τον τούρκικο μναρέ, όπως και τον άλλον στον «Ταμπάχανα» και τα υλικά τα χρησιμοποίησαν για την ανοικοδόμηση του Ιερού Ναού των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, όπως διαπιστώνεται η ύπαρξή του το 1895, μόλις λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση σε εικόνα, που δημοσιεύθηκε από τον καθηγητή Σπυρίδωνα Λάμπρο, ο οποίος είχε επισκεφθεί τον Βελεστίνο.

Η Μάχη του Βελεστίνου το 1897. Στο Βελεστίνο διεξήχθησαν οι μόνες νικηφόρες μάχες κατά τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, όπου τα ελληνικά στρατεύματα υπό την ηγεσία του συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Σμολένσκη τίμησαν τα ελληνικά όπλα⁵³. Ο χειμάρρος πίσω από την Παναγία διαχώριζε τους Έλληνες στρατιώτες, που βρίσκονταν στην νότια πλευρά του χειμάρρου και εκτεινόταν από τις υπώρειες της Μαλούκας μέχρι τον λόφο του Αγίου Αθανασίου και την Παναγία, από τους Τούρκους της απέναντι βόρειας όχθης του χειμάρρου.

γία, από τους Τούρκους της απέναντι βόρειας όχθης του χειμάρρου.

Ωστόσο, ο πόλεμος είχε καταστρεπτικά αποτελέσματα στον οικιστικό ιστό του Βελεστίνου, ιδιαίτερα εκεί όπου διεξήχθησαν οι πολεμικές επιχειρήσεις κατά τον Απρίλιο του 1897, στην περιοχή του χώρου «Σπίτι του Ρή-

Ο συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Σμολένσκη, ο θρύλος του ελληνοτουρκικού πολέμου του 1897.

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο με Τούρκους στρατιώτες το 1897.

γα» και του ιερού ναού της Παναγίας, η οποία επισκευάστηκε μετά το 1900. Τέτοια ήταν η καταστροφή που μόνο είκοσι δύο σπίτια διατήρησαν την στέγη τους, όπως γράφτηκε στην εφημερίδα του Βόλου⁵⁴. Τότε καταστράφηκε και το εργοστάσιο αλεύρων και ειδών μακαρονοποιίας, το οποίο λίγα χρόνια πιο πριν είχε λειτουργήσει. Είναι η τρίτη φορά που καταστρέφεται η γενέτειρα του Ρήγα.

Σημειώνεται ότι ο Κωνσταντίνος Σμολένσκι, (1843-1915), διατηρούσε επαφές με το Βελεστίνο, όπως προκύπτει από το γεγονός ότι είχε στείλει δωρεά οκτακοσίων δραχμών στον ιερό ναό των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης Βελεστίνου, η οποία καταγράφηκε στον Προϋπολογισμό του σχετικού βιβλίου του Ναού, περιόδου Οκτωβρίου 1916 έως Σεπτεμβρίου 1817, «έκτακτα έσοδα... εκ δωρεάς αιμνήστου Κ. Σμολένσκι», όπως μας ενημέρωσε ο π. Γεώργιος Αλεξίου.

Ιστορικά κατάλοιπα της Μάχης του Βελεστίνου του 1897 αποτελούν τα πολεμικά ορύγματα, που χρησιμοποιήθηκαν από

τα ελληνικά στρατεύματα. Τα έχουμε εντοπίσει στην πλαγιά της Μαλούκας και τα οποία θα πρέπει να ανακηρυχθούν ιστορικά στοιχεία του τόπου. Για τον σκοπό αυτό, από την Επισημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα είχε αποσταλεί στην τότε 5^η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων σχετικό αίτημα με ένα σχεδιάγραμμα, όπου καταγράφονται τα έντεκα πολεμικά ορύγματα, που είχαμε εντοπίσει, συνοδευόμενο με την σχετική ιστορική βιβλιογραφία για την ανακήρυξή τους ως «Ιστορικοί τόποι». Ευελπιστούμε μετά την τεκμηριωμένη ανακοίνωση στο Η' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», του 2023, από τον Βασίλειο Χατζηθεοδώρου, Δρ Γεωπονίας, να υποβληθεί ξανά το αίτημα με όλα τα απαραίτητα στοιχεία και τις ανάλογες συντεταγμένες, ώστε τελικά να ανακηρυχθούν και επίσημα από το Υπουργείο Πολιτισμού ως «Ιστορικοί τόποι» τα πολεμικά ορύγματα της νικηφόρας μάχης του Βελεστίνου.

Καταγράφουμε και την συγκινητική ενέργεια του πατέρα του Μανιάτη λοχία και δικηγόρου, Αντωνίου Γρηγοράκη, ο οποίος σκοτώθηκε στην μά-

χη του Βελεστίνου. Στην μνήμη του γιού του την επόμενη χρονιά, το 1898, ανέγειρε αναμνηστική στήλη σε χώρο, που αγόρασε, πλησίον του σημείου, όπου σκοτώθηκε ο γιος του και έτσι δημιουργήθηκε στο Βελε-

Η μαρμάρινη στήλη για τον φονευθέντα το 1897 στο Βελεστίνο Αντώνιο Γρηγοράκη, την οποία ανήγειρε ο πατέρας του την επόμενη χρονιά.

στίνο το τοπωνύμιο «Γρηγοράκη»⁵⁵.

Το ιστορικό γεγονός της νικηφόρας μάχης του Βελεστίου σε εκείνον τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, τιμήθηκε από τον Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών με ένα λιτό Μνημείο με την μορφή του Σμολένσκη, έργο του γλύπτη Κώστα Δομπούλα, καθηγητή Πλαστικής του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Α.Π.Θ. και με την αρχιτεκτονική διαμόρφωση του Αργύρη Πετρονώτη, καθηγητή Ιστορίας Αρχιτεκτονικής του Α.Π.Θ. Το Μνημείο στήθηκε στην ομώνυμη πλέον πλατεία

Το απέριττο Μνημείο Σμολένσκη στην ομώνυμη πλατεία του Βελεστίου, το οποίο ανήγειρε ο Σύλλογος Βελεστινιωτών Αθηνών το 1991.

του Βελεστίου και τα αποκαλυπτήρια έγιναν στις 20 Ιουνίου 1991 σε μια αξιόλογη εκδήλωση με αναφορά στα γεγονότα του πολέμου από τον αντιστράτηγο ε.α. Κων. Μάλαμα και έκθεση σχετικών με την Μάχη του Βελεστίου βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων και εικόνων με την επιμέλειά μας και απόδοση τιμών από άγημα πεζοναυτών⁵⁶.

Πριν από την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, το 1877, ο συγγραφέας Αντώνιος Μηλιαράκης σε σχετικό άρθρο του «Περί

της πόλεως Βελεστίνου (αρχαίων Φερών)», που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Εστία* (σελ. 564-567), καταλήγει με την ευχή ότι μετά την απόκτηση της ελευθερίας της γενέτειρας του Ρήγα θα πρέπει, εκτός του ανδριάντα, να αναγερθεί στο Βελεστίνο και το «κενοτάφιον του». Μετά τον στραγγαλισμό του Ρήγα στον πύργο Νεμπούζα του Βελιγραδίου το σώμα του πετάχτηκε, όπως και των άλλων επτά συντρόφων του, στα νερά του Δούναβη. Δεν είχε ταφεί.

Δρόμος του προπολεμικού Βελεστίνου σε σχέδιο του εκ Αγίου Γεωργίου Νηλείας Πηλίου γλύπτη Νικόλα (Παυλόπουλος, 1909-1990), δημοσιευμένο στο περιοδικό *Φιλολογική Πρωτοχρονιά* του 1950.

ΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20ο ΑΙΩΝΑ

Χορός μετά τον γάμο στην πλατεία δίπλα στην εκκλησία του αγ. Κωνσταντίνου Βελεστίνου, σε φωτογραφία του Paul Collart το 1926.

Το Βελεστίνο κατά τον 20ό αιώνα

Μετά τις καταστροφές, που υπέστη το Βελεστίνο στον πόλεμο του 1897, οι πρώτες στη συνέχεια δεκαετίες ήταν εποχή δημιουργίας. Ανεγέρθηκαν τα δυο Δημοτικά Σχολεία⁵⁷, το «Πάνω Σχολείο» δίπλα στο «Ρολόι» και το «Κάτω» Σχολείο στην κεντρική αγορά, στον χώρο όπου υπάρχει και σήμερα. Έγινε διαμόρφωση του χώρου της Υπέρειας κρήνης και επισκευή του «Ρολογιού», που αποτελούσε χαρακτηριστικό στοιχείο του Βελεστίνου. Αναφέρεται σε συμβόλαιο, 16 Αυγούστου 1898, «...παρά το Ωρολόγιον της κωμοπόλεως ταύτης». Επίσης, σε συμβόλαιο του 1906 η Κοινοτική Επιτροπή Βελεστίνου του Δήμου Φερών δημοπράτησε την «κατασκευήν ενός κοινοτικού Ωρολογοστασίου εν τη κωμοπόλει Βελεστίνου και

Μερική άποψη του Βελεστίνου πριν από τον σεισμό του 1957 με το Ρολόι και δίπλα του το «Πάνω Σχολείο» και δεξιά το «Κάτω Σχολείο».

Το Βελεστίνο το 1941, όπου δεσπόζει το Ρολόι σε όλη την περιοχή.

πλησίον του Ιερού Ναού “Άγιος Κωνσταντίνος” και επί του παλαιού τοιούτου», το οποίο «παλαιό» διακρίνεται στην φωτογραφία του 1897 με τους τούρκους στρατιώτες στην Υπέρεια Κρήνη. Πάντως, η πληροφορία αυτή δείχνει πως «το απεικονιζόμενο κτίριο δίπλα στους

μυναρέδες στις παλιές γκαβούρες του Βελεστίνο καθώς και στις μετά το 1881 φωτογραφίες χρησιμοποιούνταν ως “Ρολόι” για το Βελεστίνο»⁵⁸.

Το «Ρολόι» ήταν σε περίοπτη θέση, ώστε να είναι ορατό στους κατοίκους και ο ήχος του ακούγονταν σ’ όλη την πε-

Το νέο Ρολόι ανεγέρθηκε μετά πενήντα χρόνια στην θέση του προηγούμενου, που είχε καταδαφιστεί με τον σεισμό του 1957.

ριοχή, απαραίτητο στοιχείο ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες για τον χρόνο διανομής του νερού της Υπέρειας-Κεφαλόβρυσου σε συγκεκριμένες ώρες για τα ποτιστικά κτήματα, όπως είχε καθιερωθεί από παλιότερα⁵⁹. Το εμβληματικό αυτό «Ρολόι» κατεδαφίστηκε μετά τον σεισμό του 1957 και πενήντα χρόνια αργότερα στον ίδιο χώρο ανεγέρθηκε παρόμοιο «Ρολόι», που ιδιαίτερα φωταγωγημένο το βράδυ κοσμεί την πόλη.

Κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα αναπτύσσεται στην Ελλάδα ένα μεγάλο ρεύμα μετανάστευσης στην Αμερική, το οποίο ακολούθησαν και αρκετοί νέοι του Βελεστίνου, μεταξύ των οποίων και ο ευεργέτης Χάρης Τριανταφύλλου, που τα εμβάσματά τους βοήθησαν τους συγγενείς τους στο Βελεστίνο. Το ονόματα των Βελεστινιωτών, οι οποίοι μετανάστευσαν στην Αμερική μνημονεύονται στην σχετική ανακοίνωση του Γεωργίου Σαββανάκη στο Ε΄ Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»⁶⁰.

Σημαντική κίνηση για το Αγροτικό ζήτημα αναπτύχθηκε στο Βελεστίνο με αρκετούς κατοίκους να συμμετέχουν ενεργά στις διάφορες δραστηριότητες του Αγροτικού Κινήματος, που είχε αναπτυχθεί κατά τις πρώτες αυτές δεκαετίες, με αξιοσημείωτη την συμμετοχή του Γιαννακού Οικονομίδη⁶¹, ο οποίος είχε εκλεγεί και πρόεδρος του Αγροτικού Συνδέσμου Φερών.

Πολλοί Βελεστινιώτες στρατιώτες συμμετείχαν στους πολέμους της Ελλάδος, τους Βαλκανικούς πολέμους, τους Ελληνοβουλγαρικούς πολέμους και τον

Ο αγροτιστής Γιαννακός Οικονομίδης
με σημαντική δράση
στο Αγροτικό Κίνημα της Θεσσαλίας.

Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος χωρίς να έχει γίνει κατά το παρελθόν μια σχετική καταγραφή και παρουσίαση των ονομάτων τους, πλην μιας πρόσφατης πληροφορίας ότι ο Βελεστινιώτης στρατιώτης του 23ου Συντάγματος Πεζικού Αθανάσιος Φραγκούλης φονεύθηκε κατά την τρομερή μάχη του Κιλκίς στις 19 Ιουνίου 1913, σύμφωνα με σχετική βεβαίωση, που βρίσκεται στο αρχείο του εγγονού του, του Αντώνη Φραγκούλη. Ωστόσο, για την Μικρασιατική εκστρατεία έχουμε δημοσιευμένη μαρτυρία ότι δέκα Βελεστινιώτες σκοτώθηκαν στις διάφορες τότε μάχες⁶².

Βελεστινιώτες στρατιώτες σε Ενθύμιον εκστρατείας του 1915 στην Δράμα: όρθιοι από αριστερά, Παναγιώτης Βενέτης, Δημήτριος Γούλας, Δημήτριος Αντ. Μπομπότης (παππούς του συγγραφέως). Καθιστοί Παναγιώτης Γεροβασίλης και Νικόλαος Γεροβασίλης από το Νταμπεγλί (Χλόη).

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 εγκαθίστανται στο Βελεστίνο Μικρασιάτες, στους οποίους δόθηκαν σχετικά οικοπέδα σε συγκεκριμένο χώρο, καθιερώνοντας έτσι το νέο τοπωνύμιο «Συνοικισμός»⁶³. Παρόμοια εγκαταστάθηκαν

και στο διπλανό χωριό, το Αερινό. Παράλληλα αναπτύσσεται και η νέα αλευροβιομηχανία των αδελφών Αντωνίου και Ευσταθίου Πάντου⁶⁴, η οποία έδωσε σημαντική οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή μέχρι το 1975. Μάλιστα, με γεννήτρια είχαν ηλεκτροδοτήσει από νωρίς την περιοχή τους.

Με την κήρυξη του πολέμου από την Ιταλία στις 28 Οκτωβρίου 1940, διακόσια πενήντα και πλέον παλικάρια από το Βελεστίνο επιστρατεύθηκαν στον ελληνικό στρατό και κατευθύνθηκαν στις πρώτες γραμμές του Μετώπου, στα βουνά της Ηπείρου. Όμως, δεκαέξι παλικάρια δεν επέστρεψαν στο Βελεστίνο. Το αίμα τους πότισε τη γη των μαχών εκεί. Τα παλικάρια αυτά, όπως και οι Βελεστινιώτες πολεμιστές του 1940-41, σε ειδική έντονα φορτισμένη εκδήλωση τιμήθηκαν μετά πενήντα χρόνια, τον

Οι Βελεστινιώτες στρατιώτες στην Μικρά Ασία (16 Μαΐου 1922) από αριστερά Αχιλλέας Μακρής και Δημήτριος Κογκούλης.

Το «Ενθύμιον Τιμής» που προσφέρθηκε στους Βελεστινιώτες πολεμιστές του 1940-41 από τον Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών σε ειδική εκδήλωση στο Δημαρχείο Βελεστίνου, 27 Οκτωβρίου 1990, με την συμπλήρωση των πενήντα χρόνων από τότε.

Ο Μιχάλης Γούσης παραλαμβάνει το «Ενθύμιον Τιμής» του φονευθέντα θείου του στον πόλεμο του 1940-41.

Οκτώβριο του 1990, από τον Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών με την επίδοση ειδικής περγαμηνής⁶⁵. Έκτοτε τα ονόματα των δεκαέξι παλικαριών είναι γραμμένα στο Ηρώο, στον περίβολο χώρο του ιερού ναού του Αγίου Κωνσταντίνου και σε κάθε επέτειο της 28^{ης} Οκτωβρίου τιμώνται κατά το προσκλητήριο

των ονομάτων τους. Μάλιστα, ο Σύλλογος Βελεστινιωτών Αθηνών εξέδωσε το 1987 σχετικό βιβλίο με τα βιώματα και μνήμες κατά τους έξι μήνες στην πρώτη γραμμή του πολέμου στα Βορειοηπειρωτικά βουνά του Βελεστινιώτη Βασίλη Σαββανάκη, όπου εκεί μνημονεύονται τα δεκαέξι παλλη-

Η σελίδα τίτλου του βιβλίου «Γκοροτόπι» με τα βιώματα και μνήμες του 1940-41 του Βασίλη Σαββανάκη, που εξέδωσε ο Σύλλογος Βελεστινιωτών Αθηνών το 1987.

κάρια, που έπεσαν στον πόλεμο.

Στην περίοδο της Κατοχής το Βελεστίνο, όπως και τα μαρτυρικά γειτονικά χωριά, Ριζόμυλο, Κανάλια και Μεγάλο Μοναστήρι, υπέστη τις θηριωδίες των στρατευμάτων των κατακτητών. Τον Σεπτέμβριο του 1943 καταστρέφεται το Βελεστίνο για τέταρτη φορά με την πυρπόληση των καταστημάτων της Κεντρικής Αγοράς και πολλών οικιών από μια γερμανική φάλαγγα, που ήρθε από την Λάρισα, ως αντίδραση στην επίθεση που δέχτηκαν από δυνάμεις της Αντίστασης. Ιδιαίτερα αποτυπώνονται τα γεγονότα εκείνα με τα ονόματα των Βελεστινωτών ιδιοκτητών τους στο σχετικό σχεδιάγραμμα του Γεωργίου Σιουμουρέκη, που συνόδευε την ανακοίνωση στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»⁶⁶.

Στην περιοχή του Βελεστίνου μέχρι και τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο καλλιεργούνταν καπνά, εκτρέφονταν μεταξοσκώληκες, ενώ μεγάλο πρόβλημα στην γεωργική παραγωγή ήταν τότε οι ακρίδες και οι αρουραίοι. Η αμπελοκαλλιέργεια ανθούσε στο Βελεστίνο με 2,5 χιλιάδες στρέμματα, εκτεινόμενη στις πλαγιές από την περιοχή Κιούγκι έως το Τσιφλίκι, που όμως καταστράφηκε το 1945 με την εμφάνιση της φυλλοξήρας. Θλιβερό τότε το φαινόμενο με τα ξεραμένα αμπέλια. Μετά το 1951 άρχισαν σταδιακά να φυτεύουν ποικιλίες της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής Θεσσαλονίκης ανθεκτικές στην φυλλοξήρα⁶⁷. Προστίθεται ότι η ελονοσία ταλαιπωρούσε τους κατοίκους, η οποία ωστόσο εξαλείφθηκε μετά το 1950 με τους συστηματικούς ψεκασμούς του DDT κατά των κουνουπιών σε όλους τους χώρους των σπιτιών, με επί πλέον αποτέλεσμα την απαλλαγή από την πληγή των κοριών.

Η εισαγωγή στην θεσσαλική αγροτική ζωή της θεριζοαλωνιστικής μηχανής (της «κομπίνας» όπως αποκαλείται) κυρίως από το 1960 άλλαξε την όλη διαδικασία του θερισμού. Μέχρι τότε οι εργάτες με τα δρεπάνια τους κατέκλυζαν την περιοχή του Βελεστίνου τον μήνα του θερισμού. Τα δεμάτια με τα στάχυα συγκεντρώνονταν από τους γεωργούς στα Αλώνια, στον

Συνηθισμένη εικόνα κατά την εποχή του θερισμού στο Βελεστίνο να συγκεντρώνονται ομάδες-ομάδες (μπουλούκια) οι θεριστάδες με τα δρεπάνια τους, όπως στην φωτογραφία στην Προτομή του Ρήγα κατά το 1930.

χώρο πάνω από το γήπεδο, όπου μετά κατέφθανε η πατόζα, η αλωνιστική μηχανή, που ξεχώριζε το σιτάρι από το άχυρο, το οποίο στη συνέχεια το έδεναν σε μπάλες. Οι μήνες Ιούνιος και Ιούλιος στο Βελεστίνο ήταν αφιερωμένοι στο θέρισμα και στο

Η θεριζοαλωνιστική μηχανή (κομπίνα) στο έργο του θερισμού.

Συγκέντρωση του άχρου μετά τον θερισμό για την φύλαξή του σε μπάλες, Βελεστίνο 1954. Διακρίνονται ο γεωπόνος Αλέκος Δεληνικόπουλος, ο Γεώργιος Ντόντος και πάνω στο κάρο ο Νικόλαος Τσουμπέκος.

αλώνισμα. Την ίδια εποχή, η συγκομιδή της ντομάτας και των αχλαδιών ιδιαίτερα κατά τον μήνα Αύγουστο είχε μεγάλη κινητικότητα στην αγορά του Βελεστίνου και στους μπαξέδες με τους συσκευαστές της ντομάτας στα ειδικά τελάρα και την φόρτωσή τους στα μεγάλα φορτηγά για την Λαχαναγορά της Αθήνας.

Ενδεικτική φωτογραφία από την συγκέντρωση και τελάριασμα των αχλαδιών στο Βελεστίνο το 1992.

Βελεστίνο, σεισμός 8 Μαρτίου 1957, ψάχνοντας στα ερείπια.

Την επίσκεψη του Εγκέλαδου⁶⁸ δέχθηκε το Βελεστίνο στις 8 Μαρτίου 1957, ώρα 3 μ.μ., και με τον σεισμό καταστρέφεται για πέμπτη φορά. Όλα τα κτίρια του Βελεστίνου γκρεμίστηκαν, ευτυχώς με ένα μόνο θύμα, λόγω της προειδοποιητικής πρώτης σεισμικής δόνησης, που είχε ως αποτέλεσμα οι κάτοικοι να βγουν στους δρόμους και τις πλατείες ενώ η μετά είκοσι λεπτά δεύτερη δυνατή δόνηση κατέστρεψε όλο το Βελεστίνο. Ανοικοδομήθηκε στη συνέχεια η κωμόπολη με νέο σχέδιο πόλεως και τότε το Στάδιο, που κατασκευάστηκε το 1937, έλαβε την ση-

μερινή μορφή^{68α}, ανεγέρθηκε το Δημοτικό Σχολείο, (το 2^ο Δημοτικό Σχολείο λειτουργή-

Αντικρύζοντας τα παιδιά τα χαλάσματα στο Βελεστίνο από τον σεισμό του 1957.

Το Δημοτικό Σχολείο σε παραπήγματα μετά τον σεισμό του 1957.

Το Γυμνάσιο στα παραπήγματα μετά τον σεισμό του 1957.

σε μετά το 1990) έγινε διαπλάτυνση του κεντρικού δρόμου της αγοράς και το Βελεστίνο πήρε τη βάση της σύγχρονης μορφής του, με πλατείες, με δρόμους ασφαλτοστρωμένους, αφήνοντας στο παρελθόν τους χωμάτινους δρόμους με την σκόνη και τις λάσπες. Τότε σκεπάστηκε και το καλντερίμι στο δρόμο, που άρχιζε από το Ρολόι, απέναντι από τον άγιο Κωνσταντίνο προς την ανηφόρα για την πλατεία Σμολένσκη.

Ο Αντώνιος Πάντος κατά την ευχαριστήριο ομιλία του στην τιμητική εκδήλωση το 1993 στην αίθουσα του Δημαρχείου.

Αντώνιος Πάντος σε συνεργασία με το Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων Βελεστίου και το Σώμα Οδηγών σε ειδική συγκινητική εκδήλωση το 1993 στην ασφυκτικά γεμάτη αίθουσα του Δημαρχείου με την παρουσία των κατοίκων του Βελεστίου.

Στην ανάπλαση αυτή του Βελεστίου σημαντική ήταν η συμβολή του Αντωνίου Πάντου, αρχικά Κοινοτάρχη το 1961 και στη συνέχεια δημάρχου Βελεστίου έως το 1970. Λόγω ιστορικότητας τιμητικά το 1964 ανακηρύχθηκε η Κοινότητα Βελεστίου σε Δήμο. Για την εν γένει προσφορά του στην ανάπτυξη του Βελεστίου τιμήθηκε από τον Σύλλογο Βελεστι-

Μέρος του ακροατηρίου κατά την τιμητική εκδήλωση του Αντωνίου και Ευσταθίου Πάντου το 1993.

Ηλεκτροδότηση-Υδροδότηση-Αποχέτευση. Στην βελτίωση της ζωής των κατοίκων του Βελεστίνου συνετέλεσε αρχικά η ηλεκτροδότηση κατά το 1955, αφήνοντας στο παρελθόν τις λάμπες πετρελαίου και το φως στα καταστήματα με την ασετιλίνη. Φωτίστηκαν οι δημόσιοι χώροι, πλατείες και δρόμοι. Δεύτερο βήμα βελτίωσης της ζωής ήταν η δημοτική υδροδότηση που άρχισε να κατασκευάζεται το 1964 και λειτούργησε μετά δύο χρόνια. Μέχρι τότε χρησιμοποιούνταν το νερό του Κεφαλόβρυσου για την λάτρα του σπιτιού και για πόσιμο νερό τα πολλά πηγάδια που είχαν ανοιχτεί. Έχουν καταγραφεί 218 πηγάδια από τον Γεώργιο Σιουμουρέκη, εκ των οποίων όμως λίγα είχαν καλό πόσιμο νερό, ενώ τα περισσότερα είχαν σκληρό νερό, όπως του Κεφαλόβρυσου, που χρησιμοποιούνταν ωστόσο για τις άλλες χρήσεις του νοικοκυριού. Η υδροδότηση των σπιτιών και των καταστημάτων έφερε ωστόσο την απομόνωση των κατοίκων, εξαφανίζοντας την μέχρι τότε κοινωνική επαφή στα σημεία συνάντησης, στα πηγάδια και τις βρύσες. Άρχισε η αστικοποίηση και του Βελεστίνου.

Με την λάμπα πετρελαίου φωτίζονταν τα σπίτια μέχρι την ηλεκτροδότηση του Βελεστίνου το 1955.

Για την υδροδότηση, αρχικά δημιουργήθηκε το αντλιοστάσιο στο Κεφαλόβρυσο από όπου το νερό μεταφέρονταν στην δεξαμενή στον Προφήτη Ηλία και από εκεί διανέμονταν στα οικήματα. Λόγω όμως της υφιστάμενης σκληρότητας του νερού και για καλλίτερη ποιότητα νερού έγιναν γεωτρήσεις τελικά στην περιοχή Κιούγκι και στην περιοχή Σκοπευτήριο, που έδωσαν καλής ποιότητας νερού. Σημειώνεται ότι οι σωλήνες αμάντου που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά κατά την υδροδότηση αντικαταστάθηκαν στη συνέχεια μετά την απαγόρευση

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο με το αντλιοστάσιο άνω δεξιά σε φωτογραφία με την ευκαιρία του Συνεδρίου το 1996 για το πρόβλημα μείωσης των υδάτων της.

τους λόγω της βλαπτικής επίδρασης στους πνεύμονες του ανθρώπου.

Και το τρίτο στοιχείο βελτίωσης της ζωής στο Βελεστίνο ήταν η δημιουργία του αποχετευτικού δικτύου, που άρχισε από το 2004 και τέθηκε σε λειτουργία το 2007. Έπαυσαν πλέον τα δυσάρεστα φαινόμενα υπερχείλισης των βόθρων και της ροής του περιεχομένου τους στους δρόμους. Κατ' αυτόν τον τρόπο σταδιακά σε πενήντα χρόνια, με την ηλεκτροδότηση του 1955, την ασφαλτόστρωση των δρόμων και την υδροδότηση το 1964 και τέλος με την αποχέτευση το 2007, το Βελεστίνο έχει τα χαρακτηριστικά μιας σύγχρονης πόλης.

Δημιουργία Γυμνασίου Βελεστίνου. Μετά τα δύσκολα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου αισθητή ήταν η έλλειψη της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Βελεστίνο. Οι μαθητές θα έπρεπε να πάνε στο Γυμνάσιο του Βόλου ή του Αλμυρού! Για τον σκοπό αυτό συστήθηκε Τριμελής Επιτροπή (Αχ. Μακρής, Γεωρ. Νιμπής, Κων. Καλτσάς) για την δημιουργία του Γυμνασίου στο Βελεστίνο. Με τις ενέργειές της πέτυχε να λειτουργήσει αρχικά από το σχολικό έτος 1952-53, ως Παράρτημα του 1^{ου} Γυμνασίου Βόλου, πληρώνοντας όμως οι γονείς για τον μισθό των καθηγητών μέχρι το 1960. Αρχικά στεγάζονταν σε ιδιωτικά οικήματα, μετά στο Δημοτικό Σχολείο μέχρι τον σεισμό του 1957, λειτουργώντας τις απογευματινές ώρες και στη συνέχεια στο πρόχειρο λυόμενο κατασκεύασμα.

Το μέλος της Τριμελούς Επιτροπής ιδρύσεως Γυμνασίου Βελεστίνου Γεώργιος Νιμπής παραλαμβάνοντας την τιμητική περγαμηνή κατά τις εργασίες του Δ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» το 2003.

Από το Σχολικό έτος 1961-62 λειτούργησε ως αυτοτελές και πλήρες Γυμνάσιο Βελεστίνου, προσφέροντας την δευτεροβάθμια εκπαίδευση στους μαθητές του Βελεστίνου και της γύρω περιοχής, για να καταστούν ικανοί στη συνέχεια να ακολουθήσουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση των Πανεπιστημίων της χώρας. Για την σημαντική αυτή προσφορά της, η Τριμελής Επιτροπή τιμήθηκε το 2003 από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγας κατά τις εργασίες του Ε' Διεθνούς Συνεδρίου της⁶⁹. Μετέπειτα κτίστηκαν και ανάλογα σχολικά κτίρια για το Γυμνάσιο, το Γενικό Λύκειο και πρόσφατα για το Πρότυπο Επαγγελματικό Λύκειο.

Βελεστινιώτες της Αθήνας. Από την αρχή της δεκαετίας του 1960 αρκετοί Βελεστινιώτες ακολουθώντας το ρεύμα της εσωτερικής μετανάστευσης της εποχής μετακινήθηκαν και εγκαταστάθηκαν στις πόλεις Βόλο, Λάρισα, Θεσσαλονίκη και ιδιαίτερα στην Αθήνα. Μάλιστα το 1981 δημιούργησαν στην Αθήνα τον δραστήριο Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών «Ρήγας Βελεστινλής» με πολλαπλές δράσεις, όπως τιμώντας κάθε Ιούνιο την επέτειο του μαρτυρικού θανάτου του Ρήγα και των επτά Συντρόφων του με επιμνημόσυνη δέηση και κατάθεση

Ο εορτασμός τον Ιούνιο του 2005 της επετείου του μαρτυρικού θανάτου του Ρήγα στον Ανδριάντα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

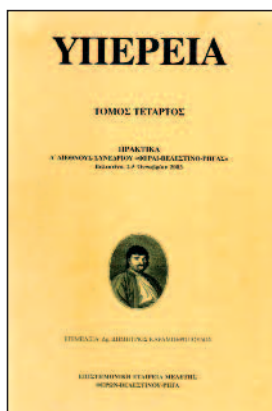

Ο τίτλος της εφημερίδας «Φωνή του Βελεστίνου», που εκδόθηκε από το 1983 έως το 1997 σε 73 συνολικά φύλλα. Έχουν συγκροτηθεί σε σώμα και προσφέρθηκαν σε βιβλιοθήκες.

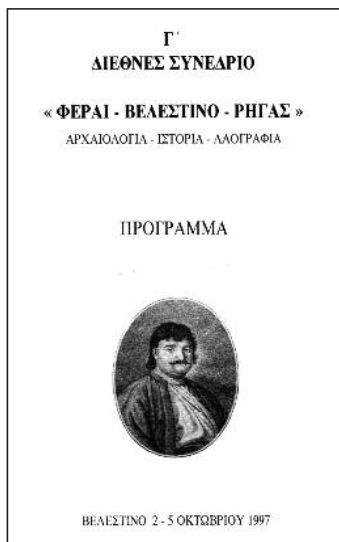
στεφάνων στον ανδριάντα που Ρήγα που βρίσκεται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επίσης, με επιτυχία διοργάνωσε έκθεση ερασιτεχνικών Βελεστινιωτών ζωγράφων στο Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων και διαγωνισμό φωτογραφίας με θέματα του Βελεστίνου. Εξέδιδε με την αρχική συμπαράσταση του Σταύρου Απ. Καραμπερόπουλου την εφημερίδα «Φωνή του Βελεστίνου» από το 1983 μέχρι το 1997, όπου δημοσιεύονταν πολλές ειδήσεις για τις αρχαίες Φερές, το Βελεστίνο και την γύρω περιοχή και για τον Ρήγα, αποτελώντας ιστορική πηγή για την περίοδο έκδοσής της.

Δημιούργησαν επί πλέον το 1987 την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, η οποία ανέλαβε την διοργάνωση κάθε πέντε χρόνια στο Βελεστίνο, σε συνεργασία με τον Δήμο της γενέτειρας του Ρήγα των Διεθνών Συνεδρίων για τις τρεις θεματικές ενότητες, τις αρχαίες Φερές, το νεότερο Βελεστίνο και τον επαναστάτη Ρήγα Βελεστινλή. Έχει αναλάβει και την έκδοση των πολυσέλιδων Πρακτικών τους με τίτλο *Υπέρεια*. Μέχρι τώρα έχουν διοργανωθεί οκτώ διεθνή συνέδρια με την συμμετοχή κάθε φορά 80-90 Ελλήνων και Ξένων επιστημόνων.

Ο τίτλος *ΥΠΕΡΕΙΑ* των Πρακτικών των οκτώ Διεθνών Συνεδρίων «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας», εδώ του Δ' Συνεδρίου του 2003.

Επέτειος των 200 χρόνων από τον μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα. Η γενέτειρα του Ρήγα, το Βελεστίνο, ήταν το επίκεντρο των εορταστικών εκδηλώσεων το 1998 κατά την σημαντική ε-

Το Πρόγραμμα του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου με το οποίο άρχισαν οι εορταστικές εκδηλώσεις για την επέτειο των διακοσίων χρόνων το 1998 από τον μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα Βελεστινή.

πέτειο εορτασμού των διακοσίων χρόνων από τον μαρτυρικό θάνατο, το 1798, του επανάσταση Ρήγα Βελεστινή, που γιορτάστηκε σε όλη των Ελλάδα και στα κέντρα του Ελληνισμού του Εξωτερικού. Οι εκδηλώσεις άρχισαν με την διοργάνωση τον Οκτώβριο του 1997 του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» και με την συμμετοχή ογδόντα επιστημόνων από την Ελλάδα και το Εξωτερικό. Συνεχίστηκαν κατά το 1998 με σχετικές εκδηλώσεις, όπως την επίσκεψη του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας στο Βελεστίνο αποτιέοντας τον οφειλόμενο φόρο ευγνωμοσύνης στον πρωτομάρτυρα και εθνεγέρτη της εθνικής ανεξαρτησίας και την διοργάνωση Συνεδρίου από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και την Νομαρχιακή Διοίκηση Μαγνησίας, όπου για πρώτη φορά ανακοινώθηκαν τα καινούργια ευρήματά μας ότι ο χάρτης της αρχαίας Ελλάδος του Γάλλου χαρτογράφου Gul.

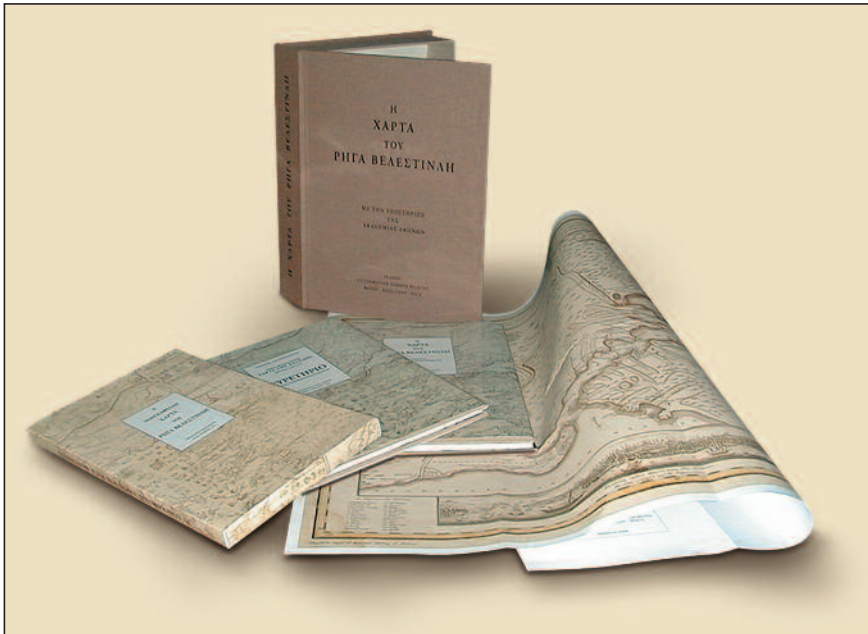
Το Πρόγραμμα του Συνεδρίου που τιμητικά διοργανώθηκε και στο Βελεστίνο το 1998.

Ο τίτλος του χάρτη της αρχαίας Ελλάδος του Gul. Delisle, τον οποίο ο Ρήγας χρησιμοποίησε ως πρότυπο για την *Χάρτα* του, και για πρώτη φορά παρουσιάσαμε το 1998 στη γενέτειρά του. Τι σύμπτωση!

Delisle ήταν ο πρότυπος χάρτης, που ο Ρήγας χρησιμοποίησε για την *Χάρτα* του. Επίσης, με την ανέγερση του Πνευματικού Κέντρου στα Μνήματα και την προσφορά από το υπουργείο Πολιτισμού του πρωτότυπου αντιτύπου της μεγαλειώδους δωδεκάφυλλης *Χάρτας της Ελλάδος* του Ρήγα, ενός από τα 57 σήμερα γνωστά καταγεγραμμένα αντίτυπά της.

Σημαντικό γεγονός αποτέλεσε επίσης η αυθεντική για πρώτη φορά επανέκδοση της δωδεκάφυλλης *Χάρτας της Ελλάδος* μετά 200 χρόνια με την προσθήκη ευρετηρίου και των νέων ερευνών σχετικά με τα πρότυπα, που χρησιμοποίησε ο Ρήγας για τον σχεδιασμό της. Η έκδοση έγινε από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα με την επιμέλεια

Η για πρώτη φορά μετά διακόσια χρόνια αυθεντική επανέκδοση της *Χάρτας* του Ρήγα από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα με ευρετήριο και νέες έρευνες του γράφοντος, καθώς και για τα νομίσματα της *Χάρτας* της αρχαιολόγου-νομισματολόγου Βάσως Πένα.

του γράφοντος. Επί πλέον, εκδόθηκαν όλα τα έργα του Ρήγα, τα ολοκληρωμένα για πρώτη φορά *Άπαντα*, σε αναστατική μορφή, με ευρετήρια και σχόλια και αναρτήθηκαν στην σχετική ιστοσελίδα της www.rhigassociety.gr, ώστε να είναι ελεύθερα, προσιτά σε οποιονδήποτε ενδιαφέρεται γι' αυτά.

Επίτιμοι Δημότες Βελεστίνου. Η γενέτειρα του Ρήγα ανακήρυξε επίτιμους δημότες δύο ιστορικούς που ασχολήθηκαν με την ζωή και το έργο τού μεγάλου τέκνου της: τον Λέανδρο Βρανούση το 1990 μετά την πρόταση του Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών για το μεγάλο μέρος της συγγραφικής του εργασίας αφιερωμένο στον Ρήγα και τον Άγγλο ιστορικό Κρις Γουντχάους το 1996, μετά την πρόταση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, τον οποίο είχε ήδη ανακηρύξει επίτιμο εταίρο της, διότι το βιβλίο του στα αγγλικά έκανε γνωστό στον αγγλόφωνο κόσμο τον Ρήγα Βελεστινή, τον πρωτομάρτυρα της ελληνικής παλιγγενεσίας.

Ανακήρυξη του Άγγλου ιστορικού C.M. Woodhouse ως επίτιμου δημότη Βελεστίνου τον Νοέμβριο του 1996 για την συγγραφή του βιβλίου για τον Ρήγα στα αγγλικά. Εδώ με τον δήμαρχο Κων. Κανάρη.

Ανακήρυξη του ιστορικού του Ρήγα, Λέανδρου Βρανούση, ως επίτιμου δημότη Βελεστίνου το 1990 αριστερά και δεξιά ο δήμαρχος Δημ. Καζάς.

Θεατρική ομάδα. Στοιχείο της πολιτιστικής παράδοσης στο Βελεστίνο αποτελεί η παρουσία θεατρικής ομάδας, που ανέβασε θεατρικά έργα για τους κατοίκους του Βελεστίνου⁷⁰. Η παράδοση ξεκινά πριν από τον Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και συνεχίζεται φθάνοντας μέχρι σήμερα με την αξιόλογη Θεατρική Ομάδα «Αειράνη», την ενταγμένη στον Δήμο Ρήγα Φεραίου, παρουσιάζοντας ένα με δύο έργα κάθε χρόνο.

Διακριθέντες Βελεστινιώτες. Στην ανώτατη πνευματική βαθμίδα ως μέλος της Ακαδημίας Αθηνών ανήλθε ο καθηγητής Γεωλογίας του Πολυτεχνείου και πρ. πρύτανης του Πανεπιστημίου Πατρών Αθανάσιος Πανάγος, (1926-1999). Επίσης, Αντιπρύτανης του Διεθνούς Πανεπιστημίου Ελλάδος εκλέ-

Ο Βελεστινιώτης Καθηγητής Γεωλογίας και Ακαδημαϊκός Αθανάσιος Πανάγος (1926-1999), με την τήβεννο του Πρυτάνεως του Πανεπιστημίου Πατρών.

χτηκε ο καθηγητής Δημήτριος Β. Μπαντέκας και ο καθηγητής Πυρηνικής Φυσικής Θεόδωρος Λιόλιος εκλέχτηκαν Κοσμήτορας στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων.

Μέλη της Βουλής των Ελλήνων διετέλεσαν οι Βελεστινιώτες, Δημήτριος Κοντούρης κατά το διάστημα 1932-1936, ο οποίος είχε χρηματίσει και πρόεδρος της Κοινότητας Βελεστίνου, ο Αντώνιος Πάντος κατά το διάστημα 1961-1964, ο οποίος ήταν και δήμαρχος Βελεστίνου, και ο ια-

τρός Γεώργιος Σούρλας από το 1981 συνεχώς σε εννέα εκλογές, ο οποίος διετέλεσε υπουργός Υγείας και αντιπρόεδρος της Βουλής.

Στέρεμα της Υπέρειας Κρήνης-Κεφαλόβρυσου. Ένα θλιβερό, ωστόσο, γεγονός συνέβη στα τέλη του εικοστού αιώνα, η προοδευτική μείωση του νερού της Υπέρειας Κρήνης (Κεφαλόβρυσου) από την αυξανόμενη άντληση των υπόγειων νε-

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο γεμάτη νερό κατά τα Θεοφάνια του 1938.

ρών με τις γεωτρήσεις και την παράλογη χρήση, για τα «αργύρια» των γεωργικών επιδοτήσεων⁷¹. Έτσι το 1998, το επετηαικό έτος των 200 χρόνων από το μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα Βελεστινλή, χάθηκε και η τελευταία σταγόνα της, αποξηράθηκε το «ζωντανό» αυτό μνημείο, που αναφέρεται από τους

Με λίγο νερό η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο στα Θεοφάνια του 1992.

αρχαίους συγγραφείς και την ύμνησε ο Ρήγας στην *Χάρτα του*⁷². Ευελπιστούμε κάποια στιγμή να αναβλύσει το νερό στην Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο με τον εμπλουτισμό των υδροφόρων στρωμάτων από τα νερά του Ταμειυτήρα της Κάραλας και από τα τοπικά νερά της βροχής με την δημιουργία μικρών φραγμάτων στους δύο χειμάρρους του Βελεστίνου και την κατείσδυσή τους στο τοπικό υδροφόρο στρώμα.

Η Υπέρεια Κρήνη-Κεφαλόβρυσο στην τραγική κατάσταση χωρίς νερό, όπου ωστόσο αναδείχθηκε από τους αρχαιολόγους ένα αρχαίο ιερό.

Νόμισμα των αρχαίων Φερών από την *Χάρτα* του Ρήγα, αναγράφοντας ωστόσο την ονομασία της εποχής του, του Βελεστίνου, για να δείξει την διαχρονική συνέχεια του χώρου.

ΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
ΣΗΜΕΡΑ

Ο Κεντρικός δρόμος του Βελεσίνου κατά την παρέλαση της εθνικής εορτής της 25ης Μαρτίου του 1990.

Ο Πεζόδρομος του Βελεσίνου κατά την πρόσφατη, το 2023, ανακατασκευή του, κατά την οποία επί πλέον παρουσιάζεται σε ειδική γυάλινη κατασκευή τμήμα του αρχαίου τείχους των Φερών, που αναδείχθηκε κατά τις εργασίες του αποχετευτικού δικτύου. Η αρχική πεζοδρόμηση του Κεντρικού Δρόμου είχε γίνει το 1997.

Το Βελεστίνο σήμερα

Το Βελεστίνο είναι έδρα του Δήμου Ρήγα Φεραίου, (σύσταση το 2011 και δήμαρχος σήμερα ο Δημήτριος Στ. Νασίκας) ενός εκ των οκτώ Δήμων του Νομού Μαγνησίας, με δώδεκα Δημοτικές Ενότητες (Άγιος Γεώργιος, Αερινό, Βελεστίνο, Βένετο, Κανάλια, Κεραμίδι, Κερασιά, Περίβλεπτο, Μικρό Περιβολάκι, Ριζόμυλος Στεφανοβίκειο, Χλόη) και με πλούσια κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα. Η διοργάνωση κάθε χρόνο τον Νοέμβριο μήνα «Ρήγειος δρόμος» συγκεντρώνει πολλούς δρομείς όλων των ηλικιών, ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες γίνονται αρκετές πολιτιστικές δράσεις.

Υπάρχει έντονη εμπορική, γεωργική και κτηνοτροφική δραστηριότητα. Κάθε Σάββατο λειτουργεί Λαϊκή Αγορά, όπου οι γεωργοί της περιοχής πωλούν τα προϊόντα τους. Η ετήσια Εμποροπανήγυρη, που άρχισε το 1888 μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, διατηρείται μέχρι σήμερα κατά το τετραήμερο 8-12 του Σεπτεμβρίου⁷³.

Λειτουργούν στο Βελεστίνο: Υποκατάστημα Τράπεζας, Συμβολαιογραφείο, Υποθηκοφυλακείο, Αστυνομικό Τμήμα, Κέντρο Υγείας, Ένωση Γεωργικού Συνεταιρισμού Βελεστίνου, Γυμνάσιο, Γενικό Λύκειο, Πρότυπο Επαγγελματικό Λύκειο, δύο Δημοτικά, δύο Νηπιαγωγεία και Παιδικός Σταθμός. Σε περίοπτη θέση ανεγέρθηκε κατά την επέτειο εορτασμού των διακοσίων χρόνων από τον μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα, το 1998, το Πνευματικό Κέντρο με διακόσιες πενήντα θέσεις, καλύπτοντας τις τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες.

Επίσης, είναι έδρα της Αρχιερατικής Περιφέρειας Βελεστίνου και λειτουργούν τρεις ενοριακοί Ναοί, των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου και του

Το Σχολικό συγκρότημα του Επαγγελματικού Λυκείου Βελεστίνου και όπισθεν του τα κτίρια του Γενικού Λυκείου και του Γυμνασίου Βελεστίνου.

Ο ιερός ναός των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης.

Ο ιερός ναός της «Παναγίας».

αγίου Αθανασίου⁷⁴. Υπάρχουν ακόμη οι ναοί του αγίου Χα-
ραλάμπους, του αγίου Μηνά⁷⁵, του Προφήτη Ηλία στη Μα-
λούκα⁷⁶ και πρόσφατα ανεγέρθηκε από τον Σύλλογο Μικρα-
σιατών και Ποντίων Βελεστίνου ο Ιερός Ναός του αγίου Βα-
σιλείου.

Σημαντικό επιστημονικό και πολιτιστικό γεγονός για το Βε-
λεστίνο και την γύρω περιοχή αποτελεί από το 1986 η διοργά-
νωση σε συνεργασία με τον Δήμο της γενέτειρας του Ρήγα κά-
θε πέντε χρόνια του Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-
Ρήγας», από την ομώνυμη Επιστημονική Εταιρεία, με την συμ-
μετοχή επιστημόνων από την Ελλάδα και το Εξωτερικό και
την αντίστοιχη έκδοση των πολυσέλιδων Πρακτικών των επτά
προηγούμενων Συνεδρίων με τίτλο «Υπέρεια». Το 2023 διορ-
γανώθηκε με επιτυχία το 8^ο Διεθνές Συνέδριο με τη συμμετοχή
90 επιστημόνων.

Στο Βελεστίνο δραστηριοποιούνται οι πολιτιστικοί φορείς:

Ο νέος ιερός του αγίου Αθανασίου πρόσφατα έχει ανεγερθεί και σταδιακά ολοκληρώνεται.

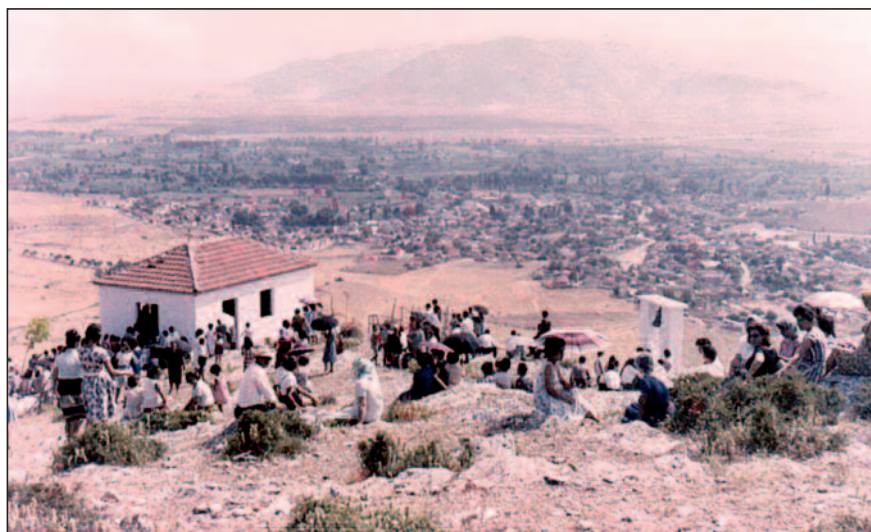

Ο άγιος Χαράλαμπος σε φωτογράφιση των αδελφών Γιάτσιου.

Ο άγιος Μηνάς σε πρόσφατη φωτογράφιση.

Ορθόδοξος Χριστιανικός Σύλλογος «Άγιος Γεδεών»⁷⁷ διαθέτοντας και σχετική Βιβλιοθήκη, Σύλλογος Επαγγελματιών Βελεστίνου, Σύλλογος Περιβολιωτών Μαγνησίας, Σύλλογος Μικρασιατών και Ποντίων Βελεστίνου, Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας Βελεστίνου, Σύλλογος Φίλων Αρχαίου Θεάτρου Φερών, Σύλλογος Νεολαίας Βελεστίνου «Ενοδία», Σύλλογος Γυναικών Βελεστίνου «Υπέροια Κρήνη», Πολιτιστικός Σύλλογος «Άγιος Αθανάσιος», Κυνηγητικός Σύλλογος Βελεστίνου και Περιχώρων και η Θεατρική Ομάδα «Αειράνη» του Δήμου Ρήγα Φεραίου με παρουσιάσεις ενός έως δύο θεατρικών έργων ετησίως. Επίσης δραστηριοποιείται ο Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Σύλλογος «Ρήγας Φεραίος»⁷⁸, που ιδρύθηκε το 1926, ο Γυμναστικός Σύλλογος Βελεστίνου, καθώς και ο Αθλητικός Σύλλογος του Ταεκβοντό «Ωρίων». Το τοπικό κοινωνικό μέσο δικτύωσης «Μουσικό Βα-

Το εξωκλήσι του προφήτη Ηλία σε φωτογραφία του 1964.

Ο ιερός ναός του αγίου Βασιλείου ανεγέρθηκε με την φροντίδα του Συλλόγου Μικρασιατών και Ποντίων Βελεστίνου.

γόνοι» παρουσιάζει την δραστηριότητα του Βελεστίνου και συμβάλλει στην προβολή του.

Κατά την προσπάθεια δημιουργίας του Μουσείου Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο από το 1987 συγκεντρώθηκαν πάνω από 2500 αντικείμενα, τα οποία έχουν τεθεί σε αποθηκευτικό χώρο και αναζητείται ένας εκθεσιακός χώρος, ώστε να εκτεθούν με το σύγχρονο επιστημονικό μουσειολογικό τρόπο και να είναι επισκέψιμος⁷⁹.

Ευεργέτης του Βελεστίνου έχει ανακηρυχθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1990 ο Βελεστινιώτης μετανάστης στο Πλέιν της Νέας Υόρκης, Χάρης Τριανταφύλλου, (1895-1976), χημικός, ο οποίος συνέθεσε ένα χρώμα βαφής ιδιαίτερα για τα αεροπλάνα, που του απέφερε πολλά χρήματα. Βοηθούσε οικονομικά αρκετούς φοιτητές, καθώς επίσης ενίσχυε και Πανεπιστήμια και στη διαθήκη του δεν λησμόνησε την γενέτειρά του. Κάθε χρόνο δίδεται στη γενέτειρά του, για εκπαιδευτικούς και μόνο σκοπούς, το ποσό του δεκαέξι τοις εκατό των τόκων, περί τις δεκατρείς χιλιάδες ευρώ, από το κληροδότημά του⁸⁰.

Ο Βελεστινιώτης ευεργέτης Χάρης Τριανταφύλλου (1895-1976).

Μνημεία Βελεστίνου

Οι σπουδαίες αρχαιότητες των Φερών, που έχουν ανευρεθεί μέχρι σήμερα στο Βελεστίνο, βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου και των Αθηνών. Ωστόσο, με πρόταση της Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης «Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα» από τον Δήμο έχει παραχωρηθεί στο υπουργείο Πολιτισμού έκταση δέκα στρεμμάτων στις υπώρειες της Μαλούκας για την δημιουργία Αρχαιολογικού Μουσείου Φερών. Επί πλέον, μπορεί κανείς να επισκεφθεί τα αρχαία τείχη των Φερών, που τμήμα του ιδιαίτερα παρουσιάζεται στον Πεζόδρομο, το ιερό του Θαυλίου Διός, τους Μυκηναϊκούς τάφους, το αποκαλυφθέν μνημείο στην Υπέρεια Κρήνη κ.ά. Έχει εκπονηθεί σχετικό Πρόγραμμα από την Δρ αρχαιολόγο Αργυρούλα Ιντζεσίλογλου με τίτλο «Ιστορικό και Αρχαιολογικό Πάρκο Βελεστίνου», με το οποίο αναδεικνύονται όλα τα μνη-

Το πρώτο μνημείο του Ρήγα στο χώρο όπου ήταν το «Σπίτι του Ρήγα» με τους μαθητές της Σχολής Χατζηαγόρη Βόλου τον Μάιο του 1913.

Διακρίνεται και μια μαρμάρινη κεφαλή του Ρήγα σε βάθρο μπροστά από τον Σταυρό, που όμως έχει εξαφανιστεί, ενώ η βάση του παραμένει.

Το πρώτο μνημείο του Ρήγα μετά την δενδροφύτευση, που έγινε το 1938.

μεία⁸¹. Στη γενέτειρα του επαναστάτη και εθνεγέρτη Ρήγα Βελεστινλή αμέσως μετά την απελευθέρωση του 1881 έγιναν προσπάθειες να αναγερθεί σχετικό Μνημείο προς τιμήν του. Αρχικά τοποθετήθηκε στο χώρο «Σπίτι του Ρήγα», που αγοράστηκε από την Κοινότητα Βελεστίου, ένας μαρμαρένιος «Σταυρός», όπου από όλη την Ελλάδα προσέτρεχαν να αποτίσουν τον οφειλόμενο φόρο ευγνωμοσύνης στον πρωτομάρτυρα της ελευθερίας. Ο χώρος αυτός δενδροφυτεύθηκε το 1938. Αργότερα, με τις προσπάθειες του ποιητή Σπύρου Ματσούκα στήθηκε το 1926 η Προτομή του Ρήγα και το 1980 ανεγέρθηκε τελικά ο ανδριάντας του από τον Δήμο Βελεστίου⁸², στον χώρο όπου ήταν η προτομή, η οποία μεταφέρθηκε στο «Σπίτι του Ρήγα». Ωστόσο, το πρώτο Μνημείο, ο μαρμαρίνος Σταυρός, κατέληξε να κείται στον χώρο δίπλα στο Ηρώο στον περιβάλλοντα χώρο του ναού του αγίου Κωνσταντίνου, χωρίς να δηλώνεται η σημασία του.

Δύο μνημεία έχουν στηθεί σχετικά με τον πόλεμο του 1897.

Η προτομή του Ρήγα στήθηκε το 1926.

Στην ομώνυμη πλατεία Σμολένσκη του Βελεστίνου από τον Σύλλογο Βελεστινιωτών Αθηνών στήθηκε το 1991 το απέριττο «Μνημείο Σμολένσκη»⁸³ προς τιμήν του συνταγματάρχη Κωνσταντίνου Σμολένσκη, που τίμησε τα ελληνικά όπλα στον άτυχο εκείνο πόλεμο. Επίσης, το «Μνημείο Γρηγοράκη»⁸⁴, μια μαρμάρινη στήλη, που έστησε ο πατέρας για τον θάνατο του γιού του, Αντωνίου Γρηγοράκη, στο σημείο όπου θανατώθηκε και έτσι δημιουργήθηκε το σχετικό τοπωνύμιο.

Το 1989 έγιναν τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου της Εθνικής Αντίστασης, το οποίο δεσπόζει στην είσοδο της πόλεως⁸⁵, έργο του εκ Λάφκου Πηλίου γλύπτη Θανάση Φάμπα. Επίσης,

Ο ανδριάντας του Ρήγα στήθηκε το 1980 από τον Δήμο Βελεστίνου, επί δημαρχίας Βασιλείου Κ. Καραμπερόπουλου.

το ατέρπτο «Μνημείο της Βουλής Θετταλομαγνησίας, Βελεστίνο, 11 Μαΐου 1821», το οποίο θυμίζει την συνεδρίαση των επαναστατών του Πηλίου στο Βελεστίνο προς τιμήν του Ρήγα.

Στην γενέτειρα του Ρήγα υπάρχει και ένα από τα 57 κατα-

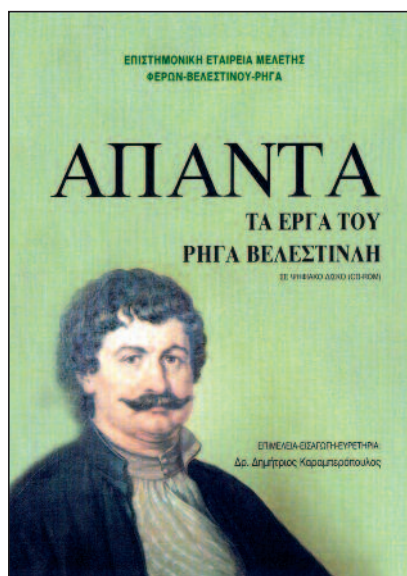

Στο μέσον το Ηρώ του Βελεστίνου στον περιβάλλοντα χώρο του ιερού ναού των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, που ανεγέρθηκε το 1912 για τους νεκρούς του πολέμου του 1897. Αριστερά είναι ο Σταυρός, το πρώτο Μνημείο του Ρήγα, που μεταφέρθηκε από τον χώρο «Σπίτι του Ρήγα», όπου είχε στηθεί. Δεξιά του Ηρώου είναι η πλάκα με τα ονόματα των δεκαέξι παλικαριών του Βελεστίνου, που σκοτώθηκαν στον πόλεμο του 1940-41.

Το Μνημείο της Εθνικής Αντίστασης στο Βελεστίνο έργο του εκ Λάφκου Πηλίου καταγόμενου γλύπτη Θανάση Φάμπα (1922-2011) εγκαινιάστηκε το 1989 επί δημαρχίας Δημ. Καζιά.

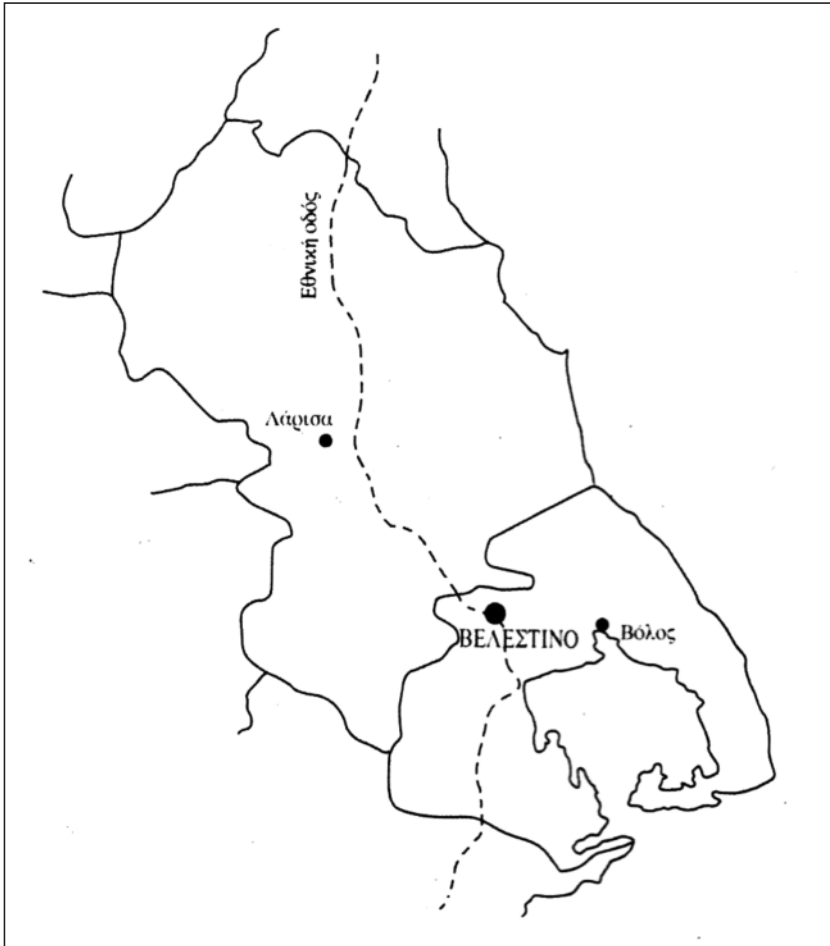
γεγραμμένα μέχρι σήμερα πρωτότυπα αντίτυπα της θαυμάσιας δωδεκάφυλλης *Χάρτας της Ελλάδος*, στον ειδικά διαμορφωμένο επισκέψιμο Εκθεσιακό Κέντρο Πολιτισμού⁸⁶. Εκεί εκτίθενται και όλα τα έργα, τα *Άπαντα* του Ρήγα, που επανεκδόθηκαν από τους συμπατριώτες του, την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, σε αναστατική μορφή, με ευρετήρια και πολλές πρόσφατες έρευνες. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται όλο το έργο του επαναστάτη και πατέρα της ελληνικής ανεξαρτησίας, του Ρήγα Βελεστινλή.

Τα έργα του Ρήγα, τα *ΑΠΑΝΤΑ*, για πρώτη φορά επανεκδόθηκαν μετά διακόσια και πλέον χρόνια ολοκληρωμένα με ευρετήρια και σχόλια από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα και την επιμέλεια του γράφοντος.

* * *

Το Βελεστίνο βρίσκεται στο 310 χλμ. της Εθνικής Οδού Αθηνών-Θεσσαλονίκης και απέχει από αυτήν μόνο 2 χιλιόμετρα. Η απόσταση του Βελεστίνου από το Βόλο είναι 18 χλμ. και από την Λάρισα 38 χλμ.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Έκδοση Α. Meineke, Βερολίνο 1849, σελ. 662.
2. Γεώργιος Ντελόπουλος, «Φεραί-Βελεστίνο-Βελεστινλής. Ετυμολογική επισκόπηση», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 1986), Αθήνα 1990, σελ. 339-347.
3. Απόστολος Παπαθανασίου, «Το Βελεστίνο κατά τη Φραγκοκρατία», *Υπέρεια*, τόμ. 2, *Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, σελ. 411-430.
4. Νικόλαος Αντ. Παύλου, «Μεσαιωνικές στρατηγικές κυριαρχίας: Οι επιστολές του Πάπα Ιννοκεντίου ΙΙΙ για την κυριότητα του “Castrum Cardicensis”», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 70, 2016, σελ. 241-252.
5. Απόστολος Παπαθανασίου, «Το Βελεστίνο κατά τη Φραγκοκρατία»,..., *ό.π.*
6. Δημ. Καραμπερόπουλος (επιμ). *Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βελεστίνου κ. Δαμασκηνός. Τιμητική εκδήλωση*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2011.
7. Γεώργιος Ε. Τερεζάκης, *Η Θεσσαλική κοινωνία (12^{ος}-15^{ος} αιώνες): Ιστορικές παράμετροι της σύνθεσης και της κατανομής του πληθυσμού*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2022, σελ. 350-356.
8. Σταύρος Π. Παπαγεωργίου, «Τοπωνύμια περιοχής Βελεστίνου (τέως Φερών) σε συμβολαιογραφικές πράξεις», *Υπέρεια*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 1997), Αθήνα 2002, σελ. 503.
9. Ενδεικτικά βλ. τους χάρτες *La Grèce ou partie meridionale de la Turquie en Europe par N. de Fer*, Paris 1715, και *S. De La Lochette, Greece Archipelago and part of Anadoli*, London 1791. Μελέτιος, *Γεωγραφία*, επανέκδοση από τον Άνθιμο Γαζή, τόμ. Β΄, Βενετία 1807, σελ. 448. Ιωάννης Αναστασίου Λεονάρδος, *Νε-*

ωτάτη της Θεσσαλίας χωρογραφία, Πέστη 1836, επανέκδοση με εισαγωγή-σχόλια-επιμέλεια Κώστας Σπανός, Λάρισα 1992, σελ. 91.

10. Ρήγας Βελεστινλής, *Φυσικής απάνθισμα*, Βιέννη 1790, φωτομηχανική επανέκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλος, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1991, κεφ. «Περί των πυρίνων φαινομένων εν τω αέρι», σελ. 106.

11. Το ότι στο Βελεστίνο υπήρχε «κριτής», επιβεβαιώνεται και από τον Γρηγόριο Κωνσταντά, ο οποίος στο χειρόγραφο της «Χωρογραφίας της Ανατολικής Θεσσαλίας», στα 1838, σημειώνει ότι το Βελεστίνο είχε “κριτή”. Βλ. Γιώργου Θωμά, *Η ανέκδοτη Χωρογραφία της ανατ. Θεσσαλίας από το Γρηγόριο Κωνσταντά. Ένα χειρόγραφο του 1838*, Βόλος 1991, σελ. 27-28. Πρβλ. Νικολάου Ι. Μάγνητος, *Περιήγησις ή τοπογραφία της Θεσσαλίας και Θετταλικής Μαγνησίας*, Εν Αθήναις 1860, σελ 20, κείμενο σχεδόν το ίδιο με αλλαγές μερικών λέξεων. Ο Μάγνης θεωρείται λογοκλόπος, όπως έχει τεκμηριώσει ο Βαγγέλης Σκουβαράς, «Ο Νικόλας Μάγνης και το βιβλίο του για τη Θεσσαλία», περιοδ. *Βιβλιόφιλος*, έτος ΙΔ΄, 1969, αρ. 3-4, Ιούλιος-Δεκέμβριος, σελ. 31-43 και σε ανάπτυπο.

12. Ρήγας Βελεστινλής, *Νέος Ανάχαρσις*, Βιέννη 1797, αναστατική επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμέλεια-εισαγωγή-ευρετήριο Δρ. Δημ. Καραμπερόπουλος, Αθήνα 2005, σελ. 133.

13. Ρήγας Βελεστινλής, *Τα Επαναστατικά (Επαναστατική Προκήρυξη, Δίκαια του Ανθρώπου, Σύνταγμα, Θούριος, Ύμνος Πατριωτικός)*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2005, σελ. 15-16.

14. Χριστ. Περραιβός, *Σύντομος βιογραφία του αοιδήμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού*, εν Αθήναις 1860, επανέκδ. 1973, σελ. 7 υποσημ.

15. William Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμ. 4, Άμστερνταμ 1967, σελ. 435-444.

16. Νίτσα Κολιού, *Τα Βελεστινιώτικα. Χρονικά του Δήμου Φερών*, Β' έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2001, σελ. 18.

17. J.J. Björnståhl, *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779*, μετάφραση, προλεγόμενα, σημειώσεις Μεσημβρινός, Τετράδια του Ρήγα, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 59.

18. Για την ανάδειξη του με παρότρυνσή μας έγιναν οι παρακάτω ανακοινώσεις στα Διεθνή Συνέδριά μας «Φεραίο-Βελεστίνο-Ρήγας»: Αθανάσιος Καραθανάσης, «Νικόδημος Μαζαράκης ο Φεραίος», *Υπέρεια*, τόμ. 2, 1994, σελ. 221-225. Ι.Ν. Ηλιούδης, «Η Γραμματική του Νικοδήμου Μαζαράκη (17^{ου} αι.). Πρώτη προσέγγιση», *Υπέρεια*, τόμ. 3, 2002, σελ. 331-334. Απόστολος Σταβέλας, «Η Αριστοτελική φυσιογνωμία της Γραμματικής του Νικοδήμου Μαζαράκη εκ Φερών», *Υπέρεια*, τόμ. 5, 2010, σελ. 705-714. Χαρίτων Καρανάσιος, «Νέα στοιχεία για τον Φεραίο δάσκαλο Νικόδημο Μαζαράκη τον Θεταλό βάσει της αλληλογραφίας του», *Υπέρεια*, τόμ. 6, 2014, σελ. 351-370.

19. Simone Pomardi, *Viaggio nella Grecia fatto negli anni 1804, 1805 e 1806...*, τόμ. I-II, Ρώμη, Vincenzo Ruggioli, 1820.

20. Edward Dodwell, *Views in Greece*, London 1821.

21. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, «Καταστροφή του Βελεστίνου στην εποχή του Ρήγα, 1785», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 72, 2017, σελ. 249-253.

22. Αθηνά Γ. Μηλιού, «Θεσσαλοί στην Ελληνική Αδελφότητα της Βενετίας (16^{ου}-19^{ου} αι.). Η περίπτωση του Τρικαλινού Δημητρίου Φιλιππή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 62, 2012, σελ. 97-126, εδώ στη σελ. 98.

23. Κωνσταντίνος Κούμας, *Σειρά στοιχειώδους των μαθηματικών και φυσικών πραγματειών*, τόμ. 8, Βιέννη 1807, σελ. 261. Ευχαριστίες στον καθηγητή Αθανάσιο Καραθανάση για την επισήμανση.

24. *Ακολουθία του αγίου ενδόξου νέου οσιομάρτυρος Γεδεών*, έκδοσις Ιεράς Μονής Καρακάλλου, Άγιον Όρος 1989. Πρω-

τοπρεσβύτερος Γεώργιος Αλεξίου, «Άγιοι που επισκέφθηκαν το Βελεστίνο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο, 5-7 Οκτωβρίου 2012), Αθήνα 2014, σελ. 275-292.

25. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, *Τοπική Ιστορία Βελεστίνου: Οι «Καμάρες» του Υδραγωγείου του 17ου αι.*, στο <http://www.rhigassociety.gr/new/wp-content/uploads/2020/03/Βελεστίνο-ΚΑΜΑΡΕΣ.pdf>. Ασπασία Ντίνα, «Υδραγωγείο στη θέση “Κράνοβο” Βελεστίνου», ανακοίνωση στο *Η' Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Βελεστίνο 5-7 Μαΐου 2023, που θα δημοσιευθεί στα Πρακτικά.

26. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Τίς ο πρώτος επονομάσας Φεραίον τον Βελεστινήν;», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 75, 2019, σελ. 141-144.

27. Δημ. Καραμπερόπουλος, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 2000.

28. Ενδεικτικά βλ. Βαγγέλη Σκουβαρά, «Ιωάννης Πρίγκος (1725; -1789). Η ελληνική παροικία του Άμστερνταμ. Η Σχολή και η Βιβλιοθήκη Ζαγοράς», *Θεσσαλικά Χρονικά*, τόμ. ένατος, Αθήνα 1964. σελ. 1-337.

29. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Το Άγιον Όρος στην Χάρτα του Ρήγα Βελεστινή», *Χρονικά της Χαλκιδικής*, τεύχ. 58-59, 2013-2014, σελ. 161-178, και σε ανάτυπο, Αθήνα 2018.

30. Νέστορας Καμαριανός, *Ρήγας Βελεστινής. Συμπληρώσεις και διορθώσεις για τη ζωή και το έργο του*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Αθαν. Ε. Καραθανάσης, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 1999.

31. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Ρήγα Βελεστινή “Φυσικής απάνθισμα” και Γαλλική “Encyclopédie”. Ταύτιση, για πρώτη φορά, ενός προτύπου», *Υπέρεια*, τόμ. 2, *Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 1994, σελ. 585-598, και «Η Γαλλική “Encyclopédie”. Ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα “Φυσικής απάνθισμα”», *Ο Εραμιστής*, τόμ. 21, 1996, σελ. 95-128.

32. Δημ. Καραμπερόπουλος, *Ρήγας Βελεστινλής και το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2017.

33. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Σολωμός και Ρήγας», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 81, 2022, σελ. 280-283.

34. Ευάγγελος Χ. Κακαβογιάννης, «Η “Επιπεδογραφία της Φεράς” του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας» (Βελεστίνου 1986)*, Αθήνα 1990, σελ. 423-448.

35. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Η πρώτη προσωπογραφία του Ρήγα Βελεστινλή», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 70, 2016, σελ. 253-260, [= *Μελέτες για τον Ρήγα Βελεστινλή*, Αθήνα 2020, σελ. 631-638].

36. Γιάννης Κόκκωνας, «Η Βιβλιοθήκη του Δημητρίου Ποστολάκα και οι κατάλογοί της», *Πρακτικά του Συνεδρίου «Λογιοσύνη και συγκρότηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Γραμματείας: 18^{ος}-19^{ος} αιώνας»*, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2022, σελ. 329-338 (εδώ στη σελ. 333).

37. Δημ. Καραμπερόπουλος, «Περί Ανθίμου Γαζή και ιατρού Άγγελου Μελισσηνού», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 32, 1997, σελ. 167-171, και σε ανάτυπο, Αθήνα 1998.

38. Βασιλική Νοτοπούλου, «Ανέκδοτη επιστολή προς τον Κοζανίτη ιατροφιλόσοφο Μιχαήλ Περδικάρη», *Πρακτικά Συνεδρίου Η Δυτική Μακεδονία στους νεότερους χρόνους*, Κοζάνη 2014, σελ. 755-759.

39. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, «*Βουλή Θετταλομαγνησίας*» *Βελεστίνου, 11 Μαΐου 1821, Η ανέγερση του Μνημείου το 2000 και το γκρέμισμά του το 2008*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2009.

40. Η Προκήρυξη αυτή του Ανθίμου Γαζή δημοσιεύεται από τον Γιάνη Κορδάτο, *Ιστορία της Επαρχίας Βόλου και Αγιάς, Από τα αρχαία χρόνια ως τα σήμερα*, εκδόσεις “20^{ος} αιώνας”, Αθήνα 1960, σελ. 662-664.

41. «Εφρόντισαν οι Θετταλομάγνητες την άμεσον σύστασιν

διοικήσεως τοπικής ήν ωνόμασαν “Βουλὴν Θεσσαλομαγνησίας”», Ιωάννης Φιλίμων, *Δοκίμιον ιστορικών περι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, τόμ. 3, 1860, σελ. 135.

42. Δωρόθεος Σχολάριος, *Ἔργα και Ἡμέραι*, Αθήναι 1877, σελ. 234.

42α. Βλ. Κώστας Σακαβάλας. *Ἡ επαρχία Φερῶν στον πόλεμο του 1878*», *Υπέρεια*, τόμ. 8, *Πρακτικά Ἡ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 5-7 Μαΐου 2023), (υπό ἐκδοσὴ).

42β. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, *Πανηγυρικός λόγος στην ἐπέτειο Ἀπελευθέρωσης τῆς Θεσσαλίας το 1881*. (Διοργάνωση τῆς Πανθεσσαλικῆς Στέγης στον Ἱερό Ναό τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης Πλάκας, Αθήνα, 27 Νοεμβρίου 2022), στο www.rhigassociety.gr, Βελεστίνο, 1881.pdf.

43. Χάρης Μπαμπούνης, «Δημογραφικά Βελεστίνου (τ.δ. Φερῶν) 1881-1981», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 1986), Αθήνα 1990, σελ. 327-338.

44. Paul Monceau, «Ταξίδι στη Θεσσαλία 1887», *Θεσσαλικό Ἡμερολόγιο*, τόμ. 36, 1999, σελ. 63.

45. Αἰκατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Υδροκίνητες βιοτεχνίες στο Βελεστίνο», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 1986), Αθήνα 1990, σελ. 161-325.

46. Στέργιος Νασίκας, «Τα σχολεῖα του Βελεστίνου μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας και το Ὑποδιδασκαλεῖο του», *Υπέρεια*, τόμ. 2, *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, σελ. 345-369. Γεώργιος Κοντομήτρος, «Ὁ θεσμός των Ὑποδιδασκαλειῶν και το Ὑποδιδασκαλεῖο Βελεστίνου», *Υπέρεια*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 2007), Αθήνα 2010, σελ. 209-226.

47. Παναγιώτης Καμηλάκης, «Ἡ ἐμποροπανήγυρη και ἡ εβδομαδιαία ἀγορά του Βελεστίνου: Λαογραφική και ἱστορική

θεώρηση», *Υπέρεια*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 1997), Αθήνα 2002, σελ. 335-361. Βασιλεία Γιασιράνη-Κυρίτση, «Η εμποροπανήγυρη του Βελεστίνου 1885-1935 μέσα από τον τοπικό τύπο», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 2012), Αθήνα 2014, σελ. 307-322.

48. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, αρ. 234, 15 Ιουνίου 1883.

49. Σπυριδών Λάμπρος, «Η πατρίς του Ρήγα», *Νέος Ελληνομνημών*, τόμ. 15, 1921, σελ. 63.

50. Νίτσα Κολιού, *Τα Βελεστινιώτικα. Χρονικά του Δήμου Φερών*, Β' έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 2001, σελ. 15.

51. *Προμηθεύς*, Βόλου, Απρίλιος 1891, σελ. 221.

52. Ευάγγελος Κακαβογιάννης, «Η Επιπεδογραφία της Φεράς του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, (Βελεστίνο 1986), Αθήνα 1990, σελ. 429.

53. Ιωάννης Πικρός, «Ο Ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897. Η Μάχη του Βελεστίνο», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. ΙΔ', Αθήνα 1977, σελ. 139-142.

54. Μνημονεύεται από την Βασιλεία Γιασιράνη-Κυρίτση, *Ένας τόπος-Μια ζωή. Βελεστίνο και Σταύρος Τρ. Καραμπερόπουλος (1880-1949)*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 2021, σελ. 52.

55. Παναγιώτης Καμηλάκης, «Ο Μανιάτης εθελοντής στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και νεκρός της μάχης του Βελεστίνο Αντώνιος Π.Ξ. Γρηγοράκης και το μνημείο του», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»* (Βελεστίνο 2012), Αθήνα 2014, σελ. 327-341.

56. Βλ. αναλυτικά στην *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ*, αρ. φύλλου 51, 1991.

57. Νίτσα Κολιού, *Τα Βελεστινιώτικα. Χρονικά του Δήμου Φερών*, Β' έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, Αθήνα 2001, σελ. 103.

58. Παρατήρηση του Δρ. Δημητρίου Καραμπερόπουλου, επιμελητή έκδοσης του βιβλίου Βασίλειος Κ. Καραμπερόπουλος, *Η περιοχή Βελεστίου στο Αγροτικό Κίνημα*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίου-Ρήγα, Αθήνα 2003, σελ. 132 και 142-143.

59. Βασίλης Α. Χατζηθεοδώρου, «Το σύστημα διανομής του νερού της Υπέρειας-Κεφαλόβρυσου για την άρδευση των αγροκτημάτων της περιοχής Βελεστίου», *Υπέρεια*, τόμ. 7, *Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2017)*, Αθήνα 2020, σελ. 533-557.

60. Γιώργος Σαββανάκης, «Βελεστινιώτες μετανάστες στην Αμερική στις αρχές του 20ού αιώνα», *Υπέρεια*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 2010, σελ. 623-642.

61. Βασίλης Κ. Καραμπερόπουλος, *Το Αγροτικό Κίνημα...*, ό.π. Παναγιώτης Δεληγιάννης, «Η ζωή και το έργο του αγροτιστή Γιαννακού Οικονομίδη κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα», *Υπέρεια*, τόμ. 7, *Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2017)*, Αθήνα 2021, σελ. 361-376.

62. Θεόδωρος Α. Νημάς, *Η Δράση της Ι Μεραρχίας Θεσσαλίας και των Συνταγμάτων της (4° ΣΠ, 5° ΣΠ, 1/38 ΣΕ) κατά την Μικρασιατική Εκστρατεία (1919-1922). Αγώνες και νεκροί*, Θεσσαλονίκη 2022, σελ.183 κ. εξ.

63. Δημήτρης Κωνσταντάρης-Σταθαράς, «Μικρασιάτες πρόσφυγες στον διευρυμένο Δήμο Ρήγα Φεραίου», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2012)*, Αθήνα 2014, σελ. 421-433. Βασίλης Κ. Καραμπερόπουλος, *Οι Μικρασιάτες Βελεστίου-Αερινού*, (Βελεστίνο, 2007). Πιπίνα Μπατζιάκα-Ρήτα, *Εν Αερινώ*, Καρδίτσα 2027.

64. Αικ. Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Υδροκίνητες βιοτεχνίες στο Βελεστίνο», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1996)*, Αθήνα 1990, σελ. 161-325.

65. *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ*, αρ. φύλ. 40, Νοέμβριος 1990. Βασίλη Σαββανάκη, *Γκοροτόπι. Μνήμες και βιώματα από τα χαρακώματα του πολέμου στην Αλβανία*, επιμ. Παναγ. Καμηλάκη, έκδ. Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών, Αθήνα 1987.

66. Έφη Φιλίππου, «Βελεστίνο 1941-1944», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1986)*, Αθήνα 1990, σελ. 369-375. Βασίλης Κ. Καραμπερόπουλος, «Μνήμες από την Κατοχή. Βελεστίνο 1941-1944», *Υπέρεια*, τόμ. 4, *Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2003)*, Αθήνα 2006, σελ. 261-267. Γ. Σιουμουρέκης-Δ. Καραμπερόπουλος, «Η πυρπόληση του Βελεστίνου από τους Γερμανούς το 1943», *Η΄ Διεθνές Συνέδριο «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Βελεστίνο 5-7 Μαΐου 2023, (υπό έκδοση).

67. Πληροφορίες από τον Γεώργιο Σιουμουρέκη.

68. Αλέξανδρος Απ. Παπαγεωργίου, «Ο καταστρεπτικός σεισμός του 1957 στο Βελεστίνο. Συνοπτική αναφορά μετά πενήντα χρόνια», *Υπέρεια*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2007)*, Αθήνα 2010, σελ. 243-254.

68α. Για την δημιουργία του Σταδίου Βελεστίνου το 1937, βλ. Βασιλείας Γιασιράνης-Κυρίτση, *Ένας τόπος-Μια ζωή...*, ό.π., σελ. 259-266.

69. Μαργαρίτα Παπαϊωάννου, «Το χρονικό της ίδρυσης του Γυμνασίου Βελεστίνου. Επέτειος 50 χρόνων», *Υπέρεια*, τόμ. 4, *Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2003)*, Αθήνα 2006, σελ. 435-442.

70. Φώτης Νικ. Βογιατζής, *Το θέατρο στο Βελεστίνο και οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία (1881-1993)*, έκδοση Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών, Αθήνα-Βελεστίνο 1996.

71. Επιστημονικό Συμπόσιο «“Υπέρεια Κρήνη, νάμα θεοφιλέστατον”. Ιστορία-Διάσωση-Ανάδειξη» διοργανώθηκε 27-29

Σεπτεμβρίου 1996 από τον Δήμο Βελεστίνου και την ΙΓ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Μαγνησίας, όπου οι ειδικοί επιστήμονες πρότειναν συγκεκριμένα μέτρα για την διάσωσή της, βλ. σχετικά στην *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ*, αρ. φύλ. 72, Οκτώβριος 1996, σελ. 2. Δυστυχώς όμως δεν εκδόθηκαν τα Πρακτικά από τον Δήμο Βελεστίνου που είχε τότε αναλάβει την σχετική έκδοση.

72. Βλ. την σχετική παρατήρηση του Δημ. Καραμπερόπουλου, *Εισαγωγικά στον Νέον Ανάχαρσι του Ρήγα Βελεστινή*, Αθήνα, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνο-Ρήγα, 2009, σελ. 51-52.

73. Παναγιώτης Καμηλάκης, «Η εμποροπανήγυρη και η εβδομαδιαία αγορά του Βελεστίνο: Λαογραφική και ιστορική θεώρηση», *Υπέρεια*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1997)*, Αθήνα 2002, σελ. 335-361.

74. Δημήτριος Απ. Καραμπερόπουλος, *Ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου Βελεστίνο στην εποχή του Ρήγα και σήμερα*, Αθήνα-Βελεστίνο 2011.

75. Σταύρος Π. Παπαγεωργίου, «Η εκκλησία του Αγίου Μηνά Βελεστίνο», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2012)*, Αθήνα 2014, σελ. 511-546.

76. Αντώνης Φραγκούλης, «Φορητές εικόνες μεγάλων διαστάσεων στο εξωκλήσι του προφήτη Ηλία Βελεστίνο», *Υπέρεια*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2007)*, Αθήνα 2010, σελ. 737-746.

77. Ευαγγελία Α. Μπόζαρη, «Ο Ορθόδοξος Χριστιανικός Σύλλογος «Ο Άγιος Γεδεών» Βελεστίνο. Η ιστορία του και η προσφορά του», *Υπέρεια*, τόμ. 7, *Πρακτικά Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2017)*, Αθήνα 2020, σελ. 427-448.

78. Βασίλης Κ. Καραμπερόπουλος, *«Ρήγας Φεραίος», η Ομάδα με την Ιστορική διαδρομή 80 χρόνων*, Αθήνα 2007.

79. Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Η πολιτιστική και οικονομική δυναμική του Μουσείου Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο. Η χαμένη ευκαιρία δημιουργίας ενός μοναδικού οικομουσείου», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2012)*, Αθήνα 2014, σελ. 595-612.

80. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, «Ο ευεργέτης του Βελεστίνου Χάρης Τριανταφύλλου», *Μαγνησία*, Εξαμηνιαία έκδοση της Εταιρείας Κοινωνικής Παρέμβασης και Πολιτισμού, Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας, τεύχ. 4, Μάιος 2005, σελ. 32-33.

81. Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, «Το Αρχαιολογικό Ιστορικό Πάρκο Φερών-Βελεστίνου. Μια εφαρμόσιμη πρόταση», *Υπέρεια*, τόμ. 2, *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1992)*, Αθήνα 1994, σελ. 39-60.

82. Βασιλεία Γιασιράνη-Κυρίτση, «Προσπάθειες ανέγερσης ανδριάντα του Ρήγα στη γενέτειρά του, το Βελεστίνο», *Υπέρεια*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2007)*, Αθήνα 2010, σελ. 827-854.

83. *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ*, αρ. φύλ. 51, Οκτώβριος 1991, σελ. 1 και 4.

84. Παναγιώτης Καμηλάκης, «Ο Μανιάτης εθελοντής στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και νεκρός της μάχης του Βελεστίνου Αντώνιος Π. Ξ. Γρηγοράκης και το μνημείο του», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2012)*, Αθήνα 2014, σελ. 327-341.

85. *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ*, αρ. φύλ. 44, Οκτώβριος 1989, σελ. 1-2.

86. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, «Τα Σωζόμενα πρωτότυπα αντίτυπα της *Χάρτας της Ελλάδος* του Ρήγα-Συμπλήρωση», *Υπέρεια*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 2012)*, Αθήνα 2014, σελ. 891-895.

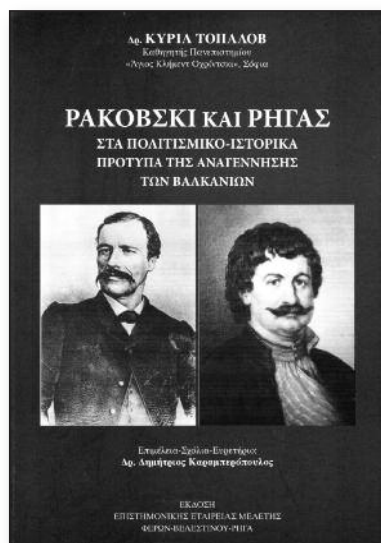
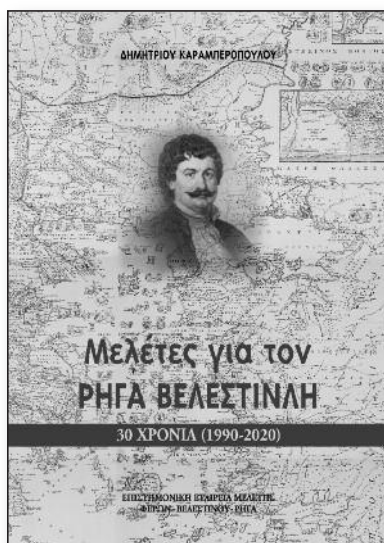
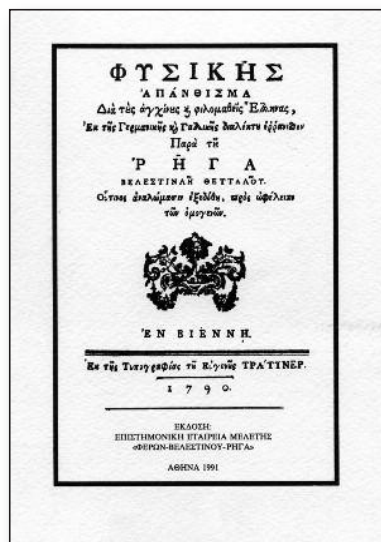
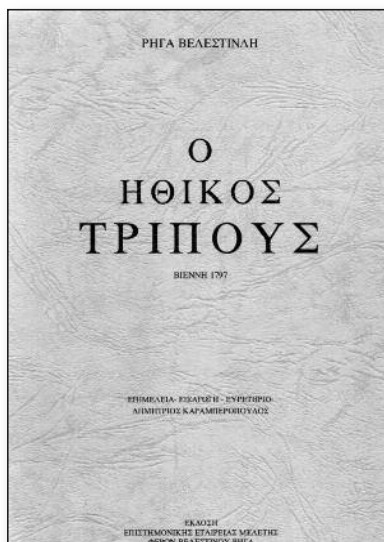
**Συμπλήρωση
για το Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων
και Παραδοσιακής Τεχνολογίας Βελεστίνου**

Σχετικά με το Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων της σελίδας 105, συμπληρωματικά αναφέρουμε ότι βρέθηκε ο χώρος για την στέγασή του. Μετά από συνεννόηση του Δημάρχου κ. Δ. Νασίκα με την Διοίκηση του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, χρησιμοποιήθηκαν οι κτηριακές εγκαταστάσεις της Γεωπονικής Σχολής στην περιοχή Αγροκήπιο Βελεστίνου για την μεταφορά των γεωργικών εργαλείων από τον ετοιμόρροπο αποθηκευτικό χώρο του παλιού Αγροτικού Ιατρείου. Καθαρίστηκαν, ανάλογα τοποθετήθηκαν και με κατάλληλο φωτισμό παρουσιάζονται.

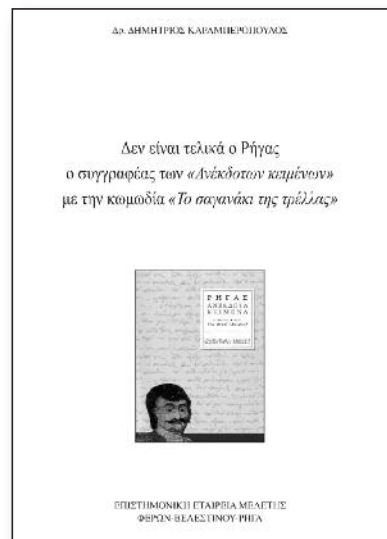
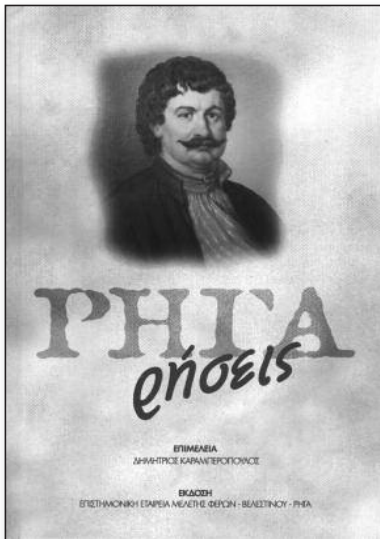
Δύο μήνες μετά την εκτύπωση του βιβλίου «Βελεστίνο. Η γένεση του Ρήγα. Συνοπτική ιστορική αναδρομή», έγιναν στις 30 Ιουνίου 2024 τα εγκαίνια του Μουσείου από τον Δήμαρχο κ. Δ. Νασίκα και τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Χαρ. Μπλλάνη.

Αναδεικνύεται κατ' αυτόν τον τρόπο ο πλούτος του Μουσείου Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας Βελεστίνου, που η συγκέντρωσή τους άρχισε από το 1987, με σημαντική προοπτική ανάπτυξης, αποτελώντας χώρο επισκέψεως με το επί πλέον πλεονέκτημα ότι βρίσκεται κοντά στον κύριο εθνικό οδικό άξονα της χώρας.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ

«Μέσα από το βιβλίο του, ο συγγραφέας, μας οδηγεί σε ένα ταξίδι στον κόσμο του Ρήγα Βελεστινλή, αποκαλύπτοντας την πλούσια ιστορία και τον πολιτισμό του τόπου όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε ο Μεγάλος Εθνεγέρτης»